

ЎЗБЕКИСТОН ССР ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ

Ҳ. С. СУЛАЙМОНОВ НОМИДАГИ
ҚЎЛЕЗМАЛАР ИНСТИТУТИ

ШАРҚ КЛАССИКЛАРИ МЕРОСИДАН

МИРЗО АБДУЛҚОДИР
БЕДИЛ

РУБОИЙЛАР

Халқаро Фирдавсий мукофоти лауреати
Шоислом Шомуҳамедов
таржимаси

Ўзбекистон Компартияси Марказий
Комитетининг нашриёти
Тошкент — 1986

Редколлегия: Аҳмадхўжаев Э. Т., Жабборов Ж. Ж.,
Қаюмов А. П., Пармузин Б. С., Шомухамедов Ш. М.

*Мирзо Бедил форс-тожик адабиётида классик адиб.
жамиятшунос ва табиатшунос файласуф олим сифатида
шуҳрат қозонди.*

*Унинг номи Шарқнинг улкан ва забардаст шоирлари
сирасидан муносиб ўрин эгаллаган. Асарлари кўп тил-
ларга янги-янги таржима этилмоқда ва босилмоқда.*

*Ушбу тўплам нозикхёл шоирнинг рубойларидан
тузилди.*

Тузувчи Расулхон Ходизода
Муҳаррир Эркин Воҳидов
Тақризчилар Ж. Жабборов, Х. Мухторова

Б 46

Бедил, Мирзо Абдулқодир.

Рубойлар (Кириш сўзи ва тарж. Ш. Шомухамедов-
ники.) [Редкол.: Э. Т. Аҳмадхўжаев ва бошқ.; Тузувчи
Расулхон Ходизода].-Т.: Ўзбекистон Компартияси МК
нашриёти, 1985.-112б.-(Шарқ классиклари меросидан.)

Сарл. олдида: ЎзССР ФА Ҳ. С. Сулаймонов номидаги
қўлёзмалар ин-ти.

Бедиль, Мирза Абдулкадыр. Рубаи.

И(Ҳинд)

Б $\frac{4702570100-045}{М 359(04)-85}$ 45—85

© Издательство ЦК Компартии Узбекистана, 1986.

МИРЗО БЕДИЛ

Шарқда маънолар отаси (абулмаоний) номини олган, Ўрта Осиё ва Яқин Шарқ маданияти тарихида шоир ва адиб, жамиятшунос ва табиатшунос, файласуф ва мутафаккир олим сифатида шуҳрат топган Мирзо Абдулқодир Ҳиндистонда Банголиянинг Азимобод шаҳрида 1644 йилда ҳарбий хизматчи оиласида дунёга келди.

Унинг ота-боболари ўртаосиёлик бўлиб, Шаҳрисабз ўзбекларидан эдилар. Келажакда Бедил тахаллусини танлаб олган Абдулқодир отадан бир яшар етим қолиб, онаси қўлида тарбия топади. Зийрак ва тийрак бола ёшлигиданоқ илму фанга катта қизиқиш зоҳир этади, у беш ярим ёшида мактабга боради ва етти ёшидаёқ савод чиқаради. Мадрасага ўтгач, диний мактаб билими уни қониқтирмай қўяди ва ўқишни ташлаб кетади. Араб, форс ва ҳинд тилларининг бир нечасини яхши билган Бедил амакиси Мирзо Қаландар ва тоғаси Мирзо Зарифлар ҳомийлигида араб, форс тиллари грамматикаси, бутун Шарқ адабиёти, фалсафаси ва бошқа фанларни чуқур ўрганди. Айниқса, тасаввуфчиликка қаттиқ берилиб кетди. Аммо умрининг охирида у ўз пантеистик қарашларида материализмга жуда яқин келиб қолди ва ўзига хос фалсафий дунёқарашга эга бўлди (ваҳдати мавжуд — олам бирлиги).

Бедил рубоий шаклидаги биринчи шеърини 10 ёшида ёзганлиги манбалардан маълум. Бу рубоий жуда чуқур фалсафий маънога эга бўлгани учун (китобда № 438) баъзи кишилар унга ишонмайдилар. Шундан сўнг ёш шоир шеърларини одамлардан беркитиб юради. 20 ёшга етгач баъзи ўртоқлари унинг шоирлиги-

дан хабар топиб, ўз шеърларини тўплаб китобат қилишга мажбур этадилар. Шундан сўнггина Бедил очиқ ёза бошлайди ва умрининг охиригача бадий асарлар ёзиш билан бирга фалсафий ва ижтимоий масалаларни ҳам шеърда ифода этади.

Бедил сермахсул шоир, унинг адабий мероси жуда катта. «Бедил «Куллиёти»га киритилган асарларнинг ўзи 130 минг мисра шеър ва 50 босма листдан ортиқ насрдан иборат. Булар орасида «Тилсими ҳайрат», «Таркибот ва таржеот», «Муҳити аъзам», «Тури маърифат», «Ишорат ва ҳикоят», «Руқаъат», «Чор унсур», «Ирфон», «Нукот», «Ғазалиёт», «Рубоиёт» ва бошқа асарлар мавжуд. Бедил ҳаёти Ҳиндистонда Улуғ Мўғуллар деб аталувчи Бобурийлар империяси инқирозга юз тутган даврга тўғри келади. Бедил ўзининг 77 йиллик ҳаётида (у 1721 йилда вафот этган) 14 подшони кўрди. Шулардан 9 таси шоир умрининг охириги йилларида ҳукмронлик қилганлар. Шунинг ўзи ҳам у даврда мамлакатда ўзаро низоларнинг қай даражада кучайганлигини кўрсатади.

Инглиз босқинчиларининг Ҳиндистонга босқинчилик юришлари ҳам шу даврда бошланган эди.

Улуғ мутафаккир шоир худди мана шу вақтда яшаб ҳиндулар ва мусулмонларни, мамлакатдаги барча халқларни бирлашишга чақирди:

Иттифоқ кучидан бўлмагил гофил,
Бирлашиб тиш тошни синдирар чил-чил!

Бедил инсон эркинлиги, киши тафаккурининг ҳурлигини истайди. Шоир ўз асарларида буюк гуманист, инсонпарвар, муруватли доҳиёна истеъдод эгаси сифатида гавдаланади. У кўп миллатли мамлакат — Ҳиндистон халқларига бир хил кўз билан қаради, ҳаммани бир инсон уругидан деб ҳисоблади. У ҳам бараҳманларни, ҳам шайху зоҳидларни баб-баробар танқид остига олди, мусулмонларнинг таваккул — тақдирга тан бериш, бараҳманларнинг таносуҳ — жоннинг кўчиб юриши назарияларини бекор, маъносиз эканлигини кўрсата олди. Ортодоксал мусулмончиликдаги ва тасаввуфдаги бир қанча қоида ва фалсафий фикрларни жиддий танқид қила олди. Аммо ўрта асрчилик шароитида илғор фикр-мулоҳазаларни ҳамма вақт ҳам очиқ-ойдин айтиб бўлмас эди. Шунинг учун Бедил фикрларини хилма-хил образларда, киноя, истиора,

тасаввуф, калом иборалари, қоида ва истилоҳлари воситасида ифода қилишга мажбур бўлди. Бундан ташқари ҳам Бедил асарларида бир-бирига тўғри келмайдиган, ҳатто бир-бирини инкор қиладиган сатрлар учрайди, чигал муаммоли, мавҳум маъноли мисралар кўп топилади. Аммо буларнинг барчаси шоир яшаган замоннинг қора тамғаси, ўша муҳит ғубори. Бедил энг яхши асарларида ўз замонаси учун ўта илғор фикрларни илғари сурди, юксак, гуманистик ғояларни тарғиб қилди. У одамни «энг олий вужуд» деб билди, уни «Ҳазрати инсон» деб атади. Шунинг билан бирга у инсондаги камчиликлар, танбаллик, макр, ҳиёнат, қаллоблик, очкўзлик, хасислик, кибр-ҳаво, манманлик каби иллатлар билан курашди. Инсонни баркамол ва бенуқсон кўришни орзу қилди. Меҳнат инсонни яратганлигини тан олди, билимдонлик ва меҳнатсеварликни, бир-бирига муҳаббат ва вафодорликни, ҳунар ва иттифоқликни мақтади. Бедил бу фикрларни жуда юқори бадийий пардаларда куйлайди, баъзан киноя, истиораларга кенг ўрин беради, рамзу ишораларга кўпроқ таянади. Ҳатто ижодининг аввалги даврларидаги шеърларини у «Рамзий» таҳаллуси билан битган эди. Бунинг сабаби замон тақозоси эканлигини биз юқорида айтиб ўтдик. Аммо бу ҳол Мирзо Бедил ижодини тушуниш ва ўрганишда анча қийинчиликларни ҳам юзага келтирди. Такрор айта-мизки, шоир услубининг ўзига хос томонларидан бири унда нукталарнинг, яъни ўта нозик ташбиҳот, киноя, истиораларнинг кўплигидир.

Бу ҳол махсус бедилхонлик анъанасининг вужудга келишига сабаб бўлган. Мирзо Бедил асарлари Афғонистон, Ҳиндистон ва Урта Осиёда кенг тарқалган эди, чойхона-гузарларда, ҳунармандлар дўконларида, уйларда унинг асарларини ўқиб таҳлил қилиб, ёки шарҳлаб берувчилар, яъни бедилхонлар пайдо бўлган эди. Революциядан олдинги ўрта ва олий мактаб программасига ҳам Бедил асарлари киритилган эди.

Мутахассисларнинг ҳисобига кўра Мирзо Бедил 3861 рубой ёзган. Намуна сифатида 400 дан сртиқ рубой таржимаси бу китобга киритилган.

Бедил ижодини тушунишни бир оз бўлса-да енгилла-тиш мақсадида китоб охирида айрим рубойларга изоҳ берилди.

Шомуҳамедов Ш. М.

1

Авф эт халқдан келса яхши-ю ёмон,
Адоватдан қочиб, роҳат қил, инсон!
Кибру ҳасад бермас кишига ором,
Одамни менсимай қувилди шайтон.

2

Яхшилик, ёмонлик мўлу кўл бунда,
Қилмишинг ҳолидан огоҳ бўл бунда.
Қўлинг олур улким, қўлини олдинг,
Барчанинг фойдаси кўлма-қўл бунда.

3

Юз шукр тилмади ҳақ сийнамизни,
Ошкор этмай шубҳа — дил кинамизни.
Борлиқдан уялиб сув бўлмагунча
Намоён этмади оина бизни.

4

Соч оқаргач кўйдим дилим гиш-ғишин,
Ерга отдим ҳаво-ҳавас ташвишин.
Шам равнақ топмагай отганида тонг,
Пилик тортар бунда аланга учин.

5

Уз шуурингдан бўл бегона, Бедил,
 Жаҳолат созин чал, девона Бедил,
 Дуд ила губордир бу дунё бари,
 Кўз юм, сабил қолсин бу хона, Бедил.

6

Мансаб, ҳашам эмас, азобдир бунда,
 Айт, нима софликка ҳисобдир бунда?
 Эшак, ҳўкиз тагин тозаласинлар,
 Мансабдан фаррошлик савобдир бунда.

7

Оина кўрганда ўзин бегубор,
 Шодликдан минг рангда бўлур жилвакор.
 Инсон миждозиди гул очди билим,
 Гулласин деб саҳро бағрида баҳор.

8

Ҳавас таркин этмоқ кўп маҳол бунда,
 Эркинлик фақат бир эҳтимол бунда.
 Нимага боқмайин дил бўлур асир,
 Кўнгил узмоқ эса, бўш хаёл бунда.

9

Сўзларингда бўлса юмшоқлик бўёк,
 Ев ҳам қилур дўстлик кўзгусин порлоқ,
 Кўпол гапдан фитна қўнган чоғида,
 Гардан томирингдур бу жангда таёқ.

10

Бу ақлсизларки, масту беймон,
 Сизгисиз, қаттиқ жон, харсанг тошсимон.
 Чиганоқ қуруқлик ва манманликдан
 На мағзу на пўст бор, қуруқ устихон.

11

Бедил, ўзни қанча синаб кўрмадим,
 Лек қамол даъвоси дамин урмадим,
 Юз шукрки одоб иқболи кулиб,
 Ҳеч кимдан ортиқман дея юрмадим.

12

Бедил, ҳамма вақт ҳам изтироб бунда,
 Тинчлик — хаёлу туш ё сароб бунда.
 Ҳаракатсиз бўлмас ҳатто чанг пайдо,
 Илдиз сувда, тупроқ бир ниқоб бунда.

13

Эй ақл жавҳари, бўл дунё сирига ҳамдам,
 Макрпарвоз зуҳдга сен риндона бергил барҳам.
 Олам сақолу салла масхарабозлигидир,
 Бу хижолатдан қутул, кўнглингни уз, эй одам.

14

Бу бир денгиз, иши бизларни бўғмоқ,
 Тиғу шамширингга ишонма ҳар чоқ.
 Ҳар тўлқин интиқом камони бунда,
 Ундаги ҳар балиқ ўқ тўла садок.

15

Мантиқсиз афсона тутмиш оламни,
 Фаҳм эту ўйлама ҳеч кўпу камни.
 Лаънат тавқин илиб шайтон бўйнига,
 Негадир жаннатдан қувмиш одамни.

16

Зухур оинаси жило топгандан бери фақат
 Ҳар махлуқ бир-бирига интилар, бўлар улфат.
 Ҳеч ким назар ташламас ўзининг аҳволига,
 Булбул бўлди гулдан маст, гулга ҳаволаш одат.

17

Тубая табиатингдан чиқ, эй бедор дил,
 Лофнинг безак пардасин айлама манзил.
 Бахмал тўшак на ҳожат келмаса уйқу,
 Тун матосин тўқувчи коргоҳни тарк қил.

18

Ким бойлик фикрига асиру бетоб,
 Томчи май ҳидидан хўп масту хароб.
 Бедил, мол жамғармоқ заҳматин чекма,
 Дур терилган билан ип бўлмас сероб.

19

Ҳар нарсада онгла асосу нисбат,
 Сўнгра фаҳм эт надур маънию сурат.
 Одам ҳўкиз эмиш, балиққа минган,
 Балиқ ҳаводамиш... Қани ҳақиқат?!

20

Бу харобазорда истасанг роҳат,
Дўстга қўшилиб топ дилга ҳаловат.
Токи бир-биридан киприклар жудо
Уйқусиз кўзларда изтироб, заҳмат.

21

Беш кунлик умринг бу нотинч оламдан —
Тинч ўтар сен ўзинг қилган малҳамдан.
Мазҳабу миллатдан излагил одоб,
Яхши хулқ излагил ҳар илму фандан.

22

Киприқдан қон тўкиб, лолазор топдинг,
Булутдек ёш тўкиб, чин баҳор топдинг.
Дардсиз кўнгил очмоқ маҳолдир, маҳол,
Оёқ ярасида тикан — хор топдинг.

23

Бу эшак миялар шодонлик созин —
Тушунмай, кўрсатар шоҳона нозин.
Нафрат ноғораси кар қилмагунча,
Фаҳм этмоғи мушкул тараб овозин.

24

Қарилиқда холи бир гўша топ дилга, Бедил,
Дарё эмди лойқади, қани чиқ топиб соҳил.
Мана опшоқ сочларда кафан инъикоси бор.
Йўлда кўзинг юммасдан ўз манзилинг топа бил.

Олам — хароб зимистон, бу зулматда ҳар одам,
 Ғурури шуъласида куяди мисоли шам.
 Беш кундан сўнг талъати сафо нурин сочолмас,
 Тундаги йилтироқ қурт бундайларнинг бари ҳам.

Эй, инсон дил каботи тафтига ёпгувчи нон,
 Сув қилмасми бу зулминг хижолати шул замон.
 Бир ялам асал сенинг оғзингга теккунича,
 Юзлаб хоналар вайрон, ҳалокатда минглаб жон.

Гоҳ сув ғамидан, гоҳ бир донадан де,
 Гоҳида айш ила таронадан де.
 Улгунча шу гапдан қутулолмайсан,
 Уйқу олгунча шу афсонадан де.

Эй ҳожа, ҳашаминг заволи яқин,
 Шульанг асарининг паймоли яқин.
 Қанчага етарди бир шамдек зиён,
 Эй, йилтироқ қурт, тонг жамоли яқин.

Ер тинмай тарқатар ғубори ибрат,
 Умр ҳангомаси кулфатдир, кулфат.
 Ором талаб этмоқ бунда беҳуда,
 Оҳулар ортида қуюқ чанг қат-қат.

Дилнинг оинаси бор, боқмайин ўтди,
 Кўз ўнгида баҳор боқмайин ўтди.
 Бу тушуниб бўлмас дашт губоридан
 Кўплар ўзларин ҳам кўрмайин кетди.

Ҳар кўнгилда бордир умр талоши,
 Кўнгилдан ишорат томчи кўз ёши.
 Кўкламда илдизсиз ўсмас бир дона,
 Бил, яранинг ҳам бор илдизи — боши.

Мол-дунё ташвишига тўлиқ бу чўл — оламдир,
 Бу ташвишлардан озод — шод яшаган одамдир.
 Кўнгилга тугун солмай ўтмас ҳеч бир маърака,
 Этикнинг торлигидан оёқ қадақ, кўз намдир.

Барча истагингни берса гар тақво,
 Қуруқ ток баргидан қайнарни саҳбо.
 Бўш хаёлдан ўтса киши рўзгори,
 Қарға тухумидан чиқарди анқо.

Шом келгач, осмонга чиқди алангам,
 Дилим қон бўлди-ю, кўздан окди нам.
 Эрта қандай умид билан яшаймиз,
 Бугун ўтди бизга бўлган ваъда ҳам.

Маст-аластлигимиз асоси карам,
 Баланд-пастлигимиз асоси карам.
 Борлиқ ўзгариши дерлар ўлимни,
 Йўқолмаслигимиз асоси карам.

Ҳаётни жон қийноғи, қон ютмоқ деб бил,
 Ҳаёт-мамот айшидан қутулмоқ мушкул.
 Халқ ичра яшаб ундан ажралмоқ хато,
 Одамзод тиригида суҳбатга қобил.

Ҳиммат аҳли таъбидан Бедилда ҳам бор,
 Сахийлик турли рангда бўлур жилвакор.
 Нодонларга панду муҳтожга танга,
 Ешга лутф, каттага хизмати бисёр.

Бедил, тун қуртидек билмасман тиним,
 Аммо ҳеч тарафга очилмас йўлим.
 Каъба тавофидан кишилар хурсанд,
 Бу соядан огоҳ эмасдир ҳеч ким.

Эй шайх, инсоф берса виждонга пардоз,
 Нечун кўзинг тўймас, қаноатинг оз.
 Ҳеч ким сендан каммас бу анжуманда,
 Кўзинг мол-дунёда, ўлтириш мумтоз.

Инсон дафтарида варақ бу жаҳон,
Одам кабобининг тугуни осмон.
Икки жаҳон унган уруғни билсак,
Киши хаёлидан етишган бир дон.

Кетдик, биздан қолди ғамли из боқий,
Қолди парпирамоқ, у ҳаргиз боқий,
Танамиз тупроқда маҳв ўлса ҳамки,
Қаттиқ жондан қабр тошимиз боқий.

Ашё — назаримиз олғувчи кўзгу,
Асмо зикри эртак тингламоқдир бу.
Барчаси инсондан қочирар узоқ,
Асли инсон бўлмоқ ўзни билмоқ-ку.

Киши табиасти фoш этса идрoк,
Фақат яхшиликка этар иштирок.
Илмдан бебаҳра қолади таъби
Бадфеълидан кечиб бўлoлмаса пок.

Бедил, қай миждoда бўлмаса вафо,
Висoл топганда ҳам тополмас ҳаё.
Қайдаким манзурдир дўстлик ҳуқуқи,
Жон нисoр эт, ўзга шева йўқ асло.

Дили ҳасад тўла, ичи қоралар
 Доим тухмат ила покни қоралар.
 Шип бурчига оппоқ пахта илиб кўр,
 Шамдондан барча ис шунга ўралар.

Бедил, етмоқдадир сўнгига зафар,
 Парвозга бемажол эмди болу пар.
 Қадамим ҳисоблаб борар кўз ёшим,
 Ҳар томчидан шамга тонг яқинлашар.

Парокандаликдир дунёга асбоб,
 Оромга ҳамсабоқ бўлмишдир симоб.
 Шу дарё мавжидан паришондирмиз,
 Бунда хотиржамлик — гавҳари ноёб.

Машҳурлигинг надур? Мастлик кулфати,
 Вайроналик не? Баланд-пастлик иллоти.
 Дилингни куйдирган ноёб орзулар
 Ақл билан боқсанг, ҳаёт рағбати.

«Сен, мевдан ташқари, — деса, — ҳақиқат».
 Бу сўзга ишонма, бари жаҳолат.
 Хоҳ ерда қанот қоқ, хоҳ осмонда уч,
 Анқони топурсан эртақда фақат.

Бу дунёда кўпдан кўпдир жаҳолат,
 Ким ақлу илм деса, чекар надомат.
 Ҳар томонда фақат айиқлар рақси,
 Устара бер, олам жуи босган гоят.

Бу дунёда ҳар дам янгилик ҳавас,
 Эскириб чиқади ҳар янги нафас.
 Шу суҳбатдан қизиқ дунё бозори,
 Ақл қулоғин тут, олам гапдир, бас.

Ишрат тузоғидир шиша касофат,
 Қул-қули етказар пайгоми ишрат,
 Махмурлик юлдузи ҳар бир томчиси,
 Ҳар мавжи пиёла манглайда хат.

Куйик дил тугуни ишқимга тумор,
 Ураб дедим: «Буни ёримга юбор».
 Шавқидан ғунчадек очилиб кетди,
 Шодликдан қинига сигмади такрор.

Тўлқинмиз мену сен ҳаёт баҳрида,
 Ҳавас қайнаб ётар унинг наҳрида.
 Кўпикдек фикр этсак, сув ва ҳаводан —
 Узга на дон бор, на самон қаърида.

Бетамиз бўлади дарди йўқ одам,
 Ундайга ўлимдан ўзга таъсир кам.
 Соч ва тирноқларга қараб ибрат ол:
 Қон йўқ жойда йўқдир ҳис ҳам, туйғу ҳам.

Қай дилга тушмаса ишқдан бир партов
 Умри куйиб ўтар, жабрга гаров.
 Кўзадан ибрат ол, сувга чидолмас,
 Аввал куйдирмаса уни то олов.

Узлуксиз шодлик ҳам келтиради ғам,
 Ҳаддан ортиқ базм — мисоли мотам.
 Ҳар нарса меъёрдан ошмаса яхши,
 Бошдан ошса ўтдан баттарроқ сув ҳам.

То чарх бисотида собиту сайёр,
 Сухан марказида хомушлик даркор.
 Уругсиз ҳеч нарса илдиз отмайди,
 Яъни нуқтасиз сайр этмайди паргор.

Зеру забар қилмоқ, фалак номаси,
 Бой берилар охир ер хазонаси.
 Жисминг зийнатига бўлма кўп банда,
 Уни ечиб от, ул гафлат жомаси.

У дунё деганинг у дунё эмас,
 Ҳақ жамоли унда ҳувайдо эмас.
 Жаннат таърифидан чикор хулоса,
 Қайда зару гавҳар — бу дунёдир, бас.

Бир оламдир куйим сеҳру оҳанги,
 Тобора очилур янги ва янги.
 Қаломим сайрида гафлатда қолма,
 Баҳорман, янги ҳар нафасим ранги.

Зоҳид дерки, «тақво манбаи диндир»,
 Шайх кўзгу тутиб дер «Сулукдан¹ қидир».
 Бу жоҳилларга зид бизнинг девона
 Яланғоч бўлиб дер: «Чин мардлик будир».

Кимки паст-баландга қарагай ҳушёр,
 Иблис малъунлигини тушунар бисёр.
 Ким қибла билмаса ҳазрат инсонни
 Уша лаънатланиб бўлур шармисор.

Сен рад этган кичик бўлак билан ҳам
 Ҳисоблашмай бўлмас бирикса боҳам.
 Бир тутам жунни ел элтади осон,
 Бирлашса бўлади наमत ё гилам.

¹ Суфилар жамоаси

Фарёдки, ҳеч ким йўқ биз билан бул кун,
 Хуррамликдан йўқдир ҳатто бир учқун.
 Доим бирга бўлган мувофиқ дўстлар,
 Борса келмас жойга кетдилар бутун.

Ҳаётдан олмаса ибрат у кўз кўр,
 Асалда бўлмаса ширинлик у шўр.
 Узгариб турмаган либос кафандир,
 Узгариш билмаган хона — қаро гўр.

Узбошимчаликдан хуррам бу дунё,
 Эрксиз айланмоққа бўлмиш мубтало.
 Исо ё маҳдийнинг қайтиб келмоғи
 Тажрибадан узоқ, қуруқ бир даъво.

Бедил, қуруқ вақ-вақ бизга шон эмас.
 Амир, султон мадҳи бизга жон эмас.
 Сўзларим тинглаб кўр, энг яхши оним,
 Дўстлар хизматидан ўзга он эмас.

Ҳиммат ўлчовимас фақат пул-дирҳам,
 Пул сочмоқ ҳар кимда бордир кўпу кам.
 Мумсикдан ҳеч киши баҳра олмаган,
 Ҳасрат-ла жон берса шу ҳам зўр карам.

Токи ишқ қиссаси такрорга қобил.
 Бу мато бозорин доим қизиқ бил.
 Мажнун доим сочар бошига тупроқ,
 Фарҳоднинг тешаси тошда муттасил.

Ҳаё тухмин қўлдан берса гар одам,
 Ғайрат биносининг қадди бўлур хам.
 Соқолдан лоф урса ишонма унга,
 Номус қўлдан кетгач қолмас мардлик ҳам.

Бедил, бефаҳмлик ўсмиш нақадар,
 Аҳмоқлик палоси ёйилмиш магар.
 Ошно-бегоналар бутун бир умр
 Фақат «торих» ё «саж» талаб этишар.

Бу базм телбалик, йўқ бунда идрок,
 Бунда билим сози қилмас иштирок.
 «Мен» ё «Биз»ларига тушунмоқ бўлиб,
 Қанча қулоқ осма, у бангу тарёк.

Нодонлик овининг ўлжаси ҳасрат,
 Нодонлик баҳорин ёмғири кулфат.
 Соч юлиб додламоқ билимсизликдир,
 Отаҳлик кўзгуси эмас надомат.

Рухсоринг чақмоғи ниқобга тушди,
 Кўзларинг шуъласи шаробга тушди.
 Зулфинг қўнғироғи юзинг тўсганда,
 Гўёки, сояси офтобга тушди.

Бизларга ҳаётнинг ҳосили — ҳавас,
 Семург кўринади ҳар пашша — магас.
 Борига қанот қилмай на чора,
 Текин ҳаво бизга анжоми нафас.

Борликда кулфатдан аломат бордир,
 Яъни унда сози надомат бордир.
 Ҳақ-ноҳақ, соз-носоз беҳишту дўзах,
 Узинг ким? Билолсанг, қиёмат бордир.

Дев-жин найрангига тўлмишдир жаҳон,
 Ҳис ва ҳаракат-ла қилдик имтиҳон:
 Қўрқувдан тугилмиш ажина, пари,
 Ваҳимадан таркиб топмишдир инсон.

Таҳқиқ йўли жуда нозик, серсабоқ,
 Тушувиш қийиндир яқин бўлган чоқ.
 Тупроқ не? Билмасанг кечириниш мумкин,
 Хаёл шамини туби қоронғудир, боқ.

Уз маъно қиссасин очган ул дона,
Илдиз ёриб отди ер ичра шона.
Лек таҳқиқи бирор жойга етмади,
Етилса ҳам ўздан топмай нишона.

Қарлик ҳарчандки йўқлик эрса ҳам,
Ҳосили бўлади оқ мўй бир тутам.
Олов ёниб ўтмас кул қолдирмайин,
Кўпиксиз бўлурми қайнаб турган гам.

Эй, Бедил, мақсадинг овламоқ кўнгил,
Аммо дил ороми бўлмайди ҳосил.
Кўзгу тимсолига тушганда йўли,
Одам юз ўтирар, бу эмас манзил.

Кўрсатиб ҳунару билим шарарин,
Қимлар кўз-кўз қилар ҳашаматларин.
Охири бир ёниб сўнган чўғ каби
Бош тушар ёстиққа тўзғитиб парив.

Йўқдан пайдо бўлиш мактаби олам,
Ҳар нарса қўзғайди ҳайрат дамо-дам.
Қалам тилида-ку котиб дил рози,
Зеро, барчасидан оғаҳдир одам.

Миркам икки дунё аҳли-ла маош,
 Ва ҳисобким тўғри келмай, кўзда ёш.
 Бугун шундай, эрта бўлса имконим
 «Бедил!» деб, тупроқдан кўтаргайман бош.

Эй инсон, қўлингда ҳавас тўла жом,
 Васвасадан тинмас, дил бесаранжом.
 Сен ўша-ўшасан бешигингда ҳам
 Тебратиб турмаса, топмасдинг ором.

Бўш калла ўзига қўяди бино,
 Юз хил пуч хаёллар унга жо-бажо.
 Дардсиз дил ҳавасдан тополмас чора,
 Шиша бўшаб қолса бодаси ҳаво.

Бойлигин орттирмоқ бўлиб оҳу воҳ —
 Қилган бой, билсайди тинчлик йўлин, оҳ.
 Шам шодлиги бошда қалпоғидандир,
 Билмаски жонининг ёви шу кулоҳ.

Поёнсиз билимку сенда мужассам,
 Анқодан буюкроқ оддий пашшанг ҳам.
 Жаҳон таркиботи бирликка эга,
 Бу бирлик шубҳасиз, нафасингда жам.

90

Халқда ҳаракатдан ўзга нарса борми? Йўқ.
 Дунёдан қўл ювса, фойда унга ёрми? Йўқ.
 Хаёл ойнасин юз минг жилваси бордир,
 Улардан биттаси унга вафодорми? Йўқ.

91

Бедил, ишоратинг кўп томони бор,
 Унда жуда кўпдир эшигу, девор.
 Хоҳ, «у» дегил, хоҳ «сен», ёки «биз» деб ёз,
 Ҳақ маъносин очар иборанг бисёр.

92

Сендан юз ўгирмоқ, қайдадир, жонон,
 Сендан кўз узмоқлик қайда бирор он.
 «Мени ёд этмайсан», дедингми? Ҳайхот,
 Ҳаётим сен билан, унутай қачон?

93

Бойлик орттирмоққа хирс қилур ғавго,
 Ўз куч-қувватига эга ҳар сиймо.
 Шайх бўлур салтанат кучи бўлмаса,
 Куч етмаган жойда золимлик пайдо.

94

Нимага эҳтиёж таъбда бор экан,
 Гул очса, ҳамроҳи бўлади тикан.
 Нон емак қуроли бўлган тишларинг
 Тушар осон, чиқар қийинлик билан.

Илм кўз-кўз қилмаслик камоли ўзга,
 Лаб очмай сўзламоқ мақоли ўзга.
 Ясанчоқлик, кибру ноз оламида
 Оина тутмаслик жамоли ўзга.

Бедил, ҳар бир очиқ кўзга мўй йўлдош,
 Тўғри пешонада бордир эгри қош.
 Тўлини ойга боқсанг ҳилолга мойил,
 Тиззасиз эмасдир сен кўрган ҳар бош.

Бул кунда азизлар давлат конидан
 Сарой қуради, мағрур давлат шонидан,
 Кўзинг очиб боқсанг пешонасига,
 Ажинлари тимсол бахт нарвонидан.

Ҳар илдиз ортида шан чаманзордир,
 Ҳар қанотга юксак учмоқлик ёрдир.
 Ваҳмдан янги ой мисоли озма,
 Эшиклар калиди чўнтакда бордир.

Яхшилик қилсанг ўз дилинг бахтга ёр,
 Емонлик кўргузсанг кўнгилда губор.
 Ҳали қиёмат кун келгани йўқ-ку,
 Яхшилик қилавер, ҳисоб не даркор.

100

Токай сўроқлайсан, ул ёр қани деб,
 Юзлари ниқобли дилдор қани деб.
 Киприқлар тўсмаса кўзинг ўнгини,
 Офтоб хонасида девор қани деб.

101

Бедил, азиз бўлса осудалик дам,
 Ўзгага ёмонлик ўзингга ситам.
 Топталган дил кўрдинг, ҳар ён сайр этиб
 Оёқ остинг қадақ, аста бос қадам.

102

Яхши-ёмон деган сўзлардан, қаранг,
 Охир ҳақиқат ҳам бўлмишдир бераанг.
 Қулоғинг динг қилиб ҳайрат сирин топ,
 Анқо халқ оғзида пар тўкиб, гаранг.

103

Ҳеч телбалик келмади девонага мос,
 Ҳеч бир ақл тадбири фарзонага мос.
 Кўзлар тупроққа ботди умр губоридан,
 Бирор киши келмади бу хонага мос.

104

Губорим йўқликка яқин бўлса ҳам,
 Жуда тордир билим ва ақл кўчам,
 Соч оқим нур берди пилликка, аммо,
 Хирадир йўлимни ёритгувчи нам.

105

Шиша қул-қулида ибрат муҳайё,
 Гул хандасида бор ноладан имо.
 Бу чаманда пайдо ҳар тус ва ҳар ранг
 Қадам андозаси, оёқдан садо.

106

Бахмалу мўйналар истасанг, Бедил,
 Қаноат соясин оромбахш билгил.
 Тубанлар олдида тўкма обрўйинг,
 Ҳирс бўлса ташналик, ҳаёни сув бил.

107

Даврим одамларин нафаслари сард,
 Қўполликда ғайрат кўрсатар бедард.
 Бу пастлар тўдасин эътиқодидан
 Билдимки тубанлик кўрсатар номард.

108

Қайда ҳаку ноҳақ ажратилмайди,
 Кишилар таъбида софлик бўлмайди.
 Бир пастга пастлигин айтсалар деди:
 «Ҳар кимга бу давлат насиб қилмайди».

109

Афсус, айшу ишрат замонам ўтди,
 Босиб чангу ғурбат, ғам-алам ўтди.
 Йўл-йўл оқ сочимдан равшан бўлдики
 Йўқ умрим юз йўлдан еб барҳам, ўтди.

Қилмиш-қидирмишдан кимки бохабар,
 Заифларга зулм қилмас, алҳазар.
 Кескир бир болтага айланур шиша,
 Бирдан ўтда эриб кетса у магар.

Бедил, дўст-душманни қилсанг имтиҳон,
 Таъби оинасин айла намоён.
 Бераҳмрок бўлур золим хилватда,
 Яланғоч тиғдир пўст ташлаган илон.

Қарилик ғорати айлади шиддат,
 Танда тоб қолмади кўнгилда тоқат.
 Бизга ҳасрат бўлди дўстлар дийдори,
 Бизни кўрмак эса дўстларга ибрат.

Ҳар бино хароби ўз ободлигидир,
 Дил навмедлиги ғамдан озодлигидир.
 Сенинг қўлинг ичра нақш солган чўғлар,
 Узга ой шуъласин бунёдлигидир.

Сўздир ақёнуслар бекаронаси,
 Сўздир маъно деган гавҳар хонаси.
 Олий назм меҳнату чидам истайди,
 Сўзнинг ҳам бор баланд, паст поғонаси.

115

Фақирликда пўстинг етса суякка,
Сир бой берма дўсту душман юракка.
Эҳтиёжнинг билсин фақат шул киши,
Ҳожатинг чиқара олса у якка.

116

Эй гофил зоҳид, ҳеч зикрингда йўқ ҳақ,
Сўзларинг, қўшиғинг маъносиз мутлақ.
Бемаъни зикрингга мос тушса тасбеҳ,
«Ҳай-ҳай» деганинг ҳам маъноси тақ-тақ.

117

Борлигимдан асар — нафаси сардим,
Кўрай десанг, кўзгу дилдаги дардим.
Мени сўроғласанг ёдимга ташна,
Умримдан қолгани бир ҳовуч гардим.

118

Шаҳидларинг хоки кўз ёшидан нам,
Исириқ дудида бул садодир жам:
«Ишқ даъвоси осон эмас, эй гофил,
Ҳануз куймоқдамиз ўлган бўлсак ҳам».

119

Мартабанинг бўлса жонга ороси,
Ҳар табиатнинг бор ибрат зиёси.
Хушёр бўл, очкўзлар табиатида
Бордир кўз илғамас Шаддод биноси.

Бу дунёда қандай нақшки жилвагар,
Тасаввур гулзори, беҳишти назар.
Ўзимиздан барча яхши-ёмонлик,
Кўзгуда кўрганинг ўзингдан ахтар.

Ким тополса муҳтож бўлмаслик йўлин,
Фуқаро-ю шоҳга чўзмагай қўлин.
Ҳар фурсат ғанимат эканин билар
Кимки қаноатга тўлдирса кўнглин.

Ҳирс аҳли васвасадан тиёлса қадам,
Очкўзлик шу ондаёқ топади барҳам.
Яъни тамаъ қўлин тортгани замон,
Илтимосдан юмилар унинг лаби ҳам.

Ўз васфида олим гуфтори қизиқ,
Ўз ишқида мажнун ашъори қизиқ.
Бу даштнинг қумлари тўзғиб битгунча,
Лофу ҳангоманинг бозори қизиқ.

Танҳо бекасликни кўзлаган одам
Жамлаган нарсаси фақат дарду гам.
Бизнинг хонамизда сенинг изингсиз
Тутаб куяр, аммо нур сочмагай шам.

Бу боғда ўсмишдир минг тур гул, тикан.
 Минг ҳайфи тагига ета олмайсан.
 Дин, дунё ишидан эшитганларинг
 Яхши ёмонлигинг таърифи экан.

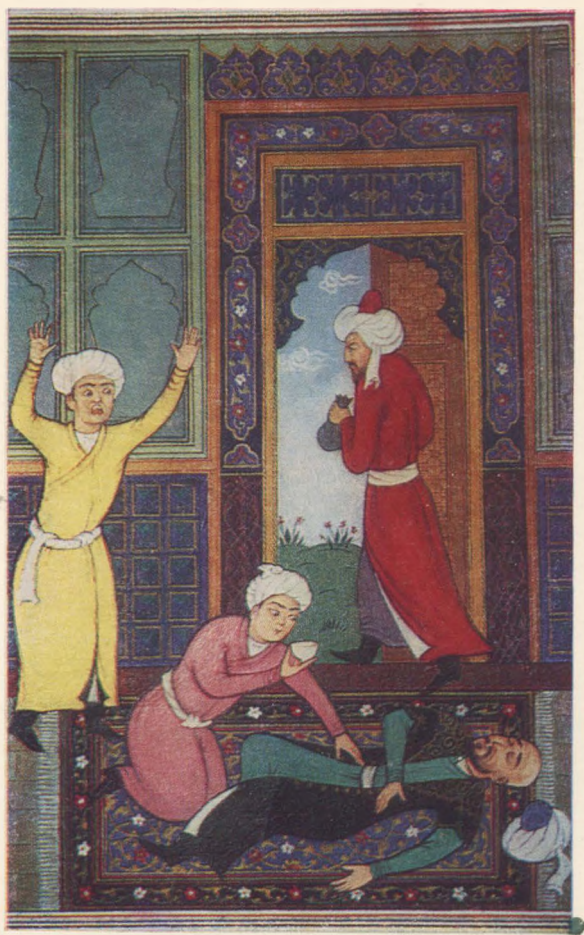
Қисқармоқлик бўлгач ҳаёт ўсмоғи,
 На ҳожат ноз ила безак бермоғи.
 Бу базмда шамдек ўлтирса ҳамки,
 Турмоққа ҳассадир бошдан-оёқ.

Яна нигоҳимиз мисоли чаман,
 Ер васли юз кўклам — наврўзча экан,
 Бул куни кулбамиз қуёш ховаси,
 Кўзимиздан борлиқ чироғи равшан.

Истак қўли доим талабда бебок,
 Уни қисқартмоққа қистайди идрок.
 Ҳар гал енгдан қўлинг чиқарган чоғинг,
 Ҳар битта бармоғинг этар ёқанг чок.

Фақир хонангда барқ урмаса ҳиммат,
 Ҳар қайда ҳамроҳинг хорлик, ҳақорат.
 Шоҳга яқинликда ифтихоринг зўр,
 Ўз ҳазратларига йўқ-ку ҳеч ҳурмат.

Осмон бўлсанг ерга эгилмоқ яхши,
 Тупроқ бўлсанг кўкка интилмоқ яхши.
 Нотавон, бечора бўлмагил зинҳор,
 Ғайратда, ҳимматда бўл порлоқ, яхши.

Рамз гавҳарин пардасиз Бедил термас ҳеч қачон,
 Баҳор чечакларидай йиғиб, этмиш у пинҳон.
 Раъно гулин минг рангда оча олган бўлса ҳам,
 Тушунганлардан бирин айта олмади ҳамон.

Фитрат афсунгари кўп ғайрат этди,
 Хомлар ишончига нима наф етди?
 Юз шукрки Исо, Маҳдий қиссаси
 Имонининг сустлигин кўтариб кетди.

Қайда мурувватдан сув ичса одам,
 Вафодан бошқасин меваси алам.
 Фақирликни билма нотавонлик деб,
 Лаб қуриб қолса, тил унга берар нам.

Илдиз узсанг, уруғ хаёли ватан,
 Илдиз пайдо бўлур яна уруғдан.
 Янгиланиш эски осоридандир,
 Янги равнақига эскиси маскан.

Кўк паргорида бош-оёқ бажо — ҳар иккиси бир,
 Шоҳларнинг тожи — касойи гадо — ҳар иккиси бир,
 Пастлик-баландлик фарқин қилмоғинг беҳабарликдан,
 Оёқда ҳалҳолми бўйинда тавқ ё — ҳар иккиси бир.

Кеча чаманим куйи урди бошимга,
 Наргис куйи маъқул келди қошимга.
 Зар даҳан кўм-кўк най нималар дермиш:
 Билолмай кетибман келмай ҳушимга.

Роз оламида ҳар ким борар илм йўлидан,
 Вазминлиги гувоҳдир унинг илми мўлидан.
 Сувдан чиққан ҳар кўза бунга мисол бўлади
 Ҳажмига лойиқ олар оғирлик сув қўлидан.

Юз шевадир мен ёзган ашъор,
 Езмадим уни мен бир кунда, яқбор.
 Таврот эмаски унинг ҳаммаси,
 Тушса осмондан бир йўла тайёр.

Мардлар «у йўқ, бу йўқ» демасалар асло,
 Орзу кўп гамида қилишмас ғавго.
 Мард бўлсанг холи бўл бўш фол боқишдан,
 Фолга ишнолмас мард ақли расо.

Таъбингда бўлса гар шодликдан асар,
 Хулқинг яхшилашга енгингни шимар.
 Сайқалтошнинг ўзи текис бўлмаса,
 Қилолмас ойнани текис, жилвагар.

Ҳурлик корхонаси асли бу дунё,
 Бунда паст-баландни ажратмоқ хато.
 Билсанг агар бой ким, гадо ким бунда,
 Ҳеч кимга беодоб бўлмайсан асло.

Сакраб бўлмас бўлса оёқда тикан,
 Ғам кетмаса айш ҳам етишмас экан.
 Таъб эркинлигини истайди олам,
 Нодон оёғида мол-дунё кишан.

Қай шеърда йиртилса пардаи унвон,
 Мактуб рамзи бўлур яланғоч, урён.
 Хаёлга не келса, ёпиқ қолмагай,
 Сир бўлмас, бўлмаса дилингда ниҳон.

Эй мастлар, қувноқлик шаъми ўчмишдир,
 Қаро кечада тонг ёддан кўчмишдир.
 Қаҳва ичиб, шодлик кетидан йигланг,
 Кайф мотамида май қаро кечмишдир.

145

Гоҳ Каъбада қилдинг тавба-истиғфор,
Гоҳи бутхонада бўлдинг оташкор.
Ҳеч нарсага куйдинг, ўзинг ҳам ҳечсан,
Лаънатлансин бундай тасбеҳу зуннор.

146

Вафоли, маст-аласт кишидек тақдир,
Юмшоқ табиатин кўрсатиб бир-бир,
Зоҳидларга боғлаб зоҳид соқолин,
Риндлар пиёласин риндга бермишдир.

147

Эй вафо ахлоқин асл жавҳари,
Жанг эмас, сулҳ бўлсин ақлинг сарвари.
Дилингда бировга кўзгалса нафрат,
Рангинг ўчмай, ўгир юзинг, кет нари.

148

Хожа ҳирсин ғалаёни доимий бир ҳол,
Хотиржамлик ундан йироқ, тинчимас хаёл.
Кимнинг агар ҳирс-ҳавасга кўзи тўймайди,
Унинг гадо косасини тўлдирмоқ маҳол.

149

Бу ҳаёт гулханин дуди сену биз,
Куймак, қоврилмоқдир ишимиз, эсиз.
Осудалик гумон қилмангиз бунда,
Дилда олов, аммо совуқ оҳимиз.

Шоҳ саройидан обрў топмайди одам,
 Ундаги тубанликлар ҳар нарсадан кам.
 Иззат десанг қаноат бурчагида бўл,
 Пастларга тобеликка арзимас олам.

Пастда кўк экинзор, устида осмон,
 Ҳар кўкат баҳори ўзгадир аён.
 — Нега кўзинг юмуқ? — десам бугдойга,
 — Жим, кўзим ўнгида, — деди, — тегирмон.

Бу дашт қоронғидир, Бедил, сарбасар,
 Ҳар ким ҳар ён кетди, қайтмади дигар.
 Мен, сен ҳам кетамиз, ўзгалар келур,
 Кўплар ўтдилару, яна кўп ўтар.

Дўстлар ҳавас-ла нафас олдилар бекор,
 Не меҳнату заҳматга бўлдилар дучор.
 На йўқлик баргин, на борлик осмонин
 Тополмай бекор яшаб, ўлдилар бекор.

Эдик на динга, на дунёга муҳтож,
 На бугун, на эрта-фардога муҳтож.
 Баҳри мутлақ иссиқ мавж урди шундан
 Бўлдик ўзимиздек аълога муҳтож.

Олма ёд шахматдан, эй шоҳ, тахтга минмоқ санъатин,
 Бўлма мағрур сен кўриб шахмат сипоҳи савлатин.
 Кимки муҳтожларга одоб бирла боқса, шоҳ эрур,
 Бул ўйиндан «шаҳ» деганда ол ҳайиқмоқ ибратин.

Эй тахту бахт хаёлида тутган лиммо-лим қадаҳ,
 Гурурдан тўлдирма ҳеч хунга бетиним қадаҳ.
 Бунда кайф бермайдиган майга фақат бўл таслим,
 Ерга пешона уриб, кўтаргил таслим қадаҳ.

Биздан на ишқ, на ҳавас қолажак,
 Оҳимиз тўлган бу қафас қолажак.
 Фикримда абадлик, лек нафасим дер:
 «Умр карвонидан жарас¹ қолажак».

Зоҳид табиаги совуқ мисли ях,
 Уни иситолмас ҳаттоки дўзах.
 Шаклга кирмаган она қорнида,
 Иссиқда ҳам қотар тухумдек, аблаҳ.

¹ Қўнғирок овози.

Сабримиз ғорати ул шўхи маҳтоб,
Танҳоликда бизни айлади кабоб.
Кўз қорачигимиз оёгин нақши,
Қадамин гардидан кўзимиз офтоб.

Бедил, ишга кишилар бўлсалар яқин,
Соядек оёгингда бўлур сарнигун.
Сенинг сўзларингни фаҳм этолсалар,
Ўзлари бўладилар маъно-ю мазмун.

Бу жаҳон иқболи ҳашам истайди,
На фазлу, на таълим, чидам истайди.
Ҳўкиз ва эшакдан олингиз сабоқ,
Ҳатто улар шох ҳам, дум ҳам истайди.

Кўплар гердайиб ўз ҳолидан, ўйнар,
Мавж урган кўпик хаёлидан ўйнар.
Ҳаяжонсиз эмас баҳор гул гашти,
Товус ҳам шодланиб болидан, ўйнар.

Бу ҳаёт майдонида бардошли инсон ўзга,
Ҳавас отига миниб, қилувчи жавлон ўзга.
Текшириб бил маънисин, бўлгил тақлиддан узок,
Соқолликлар ўзга-ю одами мардон ўзга.

164

Бу даштда интилиш карвонлари бор,
 Йўловчи шиддатин нишонлари бор.
 Камолга бир йўла етиб бўлмайди,
 Тўлин ой йўлида нарвонлари бор.

165

Нечоғлик бўлмасин инсон камоли,
 Кўкда Исо ерда Илёс мисоли.
 Ваҳм ҳалқасидан ҳеч ким чиқолмас,
 Бари сирланган тос ичра чумоли.

166

Кўшиксиз, мавжсиз бу ҳаёт уммони,
 Ҳар томонда қайнар кўнгил тўфони,
 Фалакнинг авжидан ер қаъригача
 Куйдириб қайнайди инсоннинг қони.

167

Минг қатра тўлқинни маҳв этар тўфон,
 То бўлгунча дона, бир дур намоён.
 Одам умри бўйи ҳавас кетида,
 Токи одоб олиб бўлгунча инсон.

168

То фазлу хунар-ла безанмай инсон,
 Бирон бахт эшиги очилмиш қачон.
 Жавҳар билан темир бўлади пўлат,
 Илмсиз ўз жинсидан чиқмоғи гумон.

Дўстлар гар мени сендан жудо кўришар,
 Лекин у беҳабарлар хато кўришар.
 Соя узоқ тушса ҳам ўз эгасидан,
 Оёгин остида жо-бажо кўришар.

Молу ҳол йўлингга экилган тикан,
 Ундан қутулиб тур осонлик билан.
 Этакка ёпишиб йиғилиб қолса,
 Териб ташламоқлик кўп заҳмат экан.

Умрим олиб кетгач йўқлик карвони,
 Омон қўйди дунё жанжал-талони.
 Шам каби қидирсам тинчлик ковагин
 Қадамим тагида экан нишони.

Йўлбарс ила шерни енгган мард киши,
 Бўйин эгиб турса, бу ҳаё иши.
 Таёқ урмоқ бўлса агарда мардлик,
 Утарди савоқчи чўпин савашни.

Дўстлик тушунчадан қолмади асар,
 Вафодан нишон йўқ, риё жўш урар.
 То яхшилик ҳаққин қилмай муқаррар,
 Ифодага қашшоқ ҳар шеърин асар.

Бу чаманга кимнинг тушибди йўли,
 Бордир бу баҳордан орзулар мўли.
 Маъюс дил билан ҳам шодмен ёдингдан.
 Синиқ кўзгунинг ҳам бор ўнгу сўли.

Қайси бошда бойлик гурури аён,
 Фазлу камол завқи камдир бегумон.
 Бундай ақлсизлар маъни англамас,
 Зар чизикни кўрар варақлаб қуръон.

Шошмоқ инкор этмоқ худнамога хос.
 Тўғрилиқ, соғломлик бенидога хос.
 Жаҳон талаб этган олам хабари,
 Пахта тикқан қулоқ бедавога хос.

Қариллиқ гуллайти мисоли баҳор,
 Безакка бойдир бу фасли интизор.
 Кетмак пайида бўл соқол оқаргач,
 Бу пахта тагида учқуни ҳам бор.

Қабри тошдан бўлур бой бўлса нобуд,
 Мозорин қилишар сийму зарга бут.
 Фақирликда ўлса дониш эгаси,
 Оддий бир тахтадан ясашар тобут.

Карам дастурхони ёйилган нафас,
 Бахиллик дилингдан йироқ бўлса бас.
 Таъбингда бор эса инсоф жавҳари,
 Димоғингда бўлсин ҳасадмас, ҳавас.

Ҳар ишда ўзига яраша кўшиш —
 Бўлса анжомига етади ҳар иш.
 Гурур ҳаддан ошса ҳис-туйғу қолмас,
 Тирноқ ўсса қийин тугунни ечиш.

Бу дардисарларки, ғаразга бобо,
 Жиннилик жавҳарин қилишар ифшо.
 Бадҳазм луқмадек мараздир булар,
 Қочиб қутулмасанг, топмассан даво.

Мумсик бой олдида ўлим нақд бўлди,
 Заридан бир табиб қисими тўлди.
 Тиллоси сарф бўлиб кетганидан бой
 Сихат топган чоқда қайтадан ўлди.

Қайда қилча зидлик кўрса гар мардум,
 Шунда бўлур олам дўстлик ипи гум.
 Бир томчи сиркадан ачийди бари,
 Агарда тоза сут бўлса ҳам юз хум.

Бу дунё заҳматга арзимас бир иш,
 У дунё — асоссиз хаёлга юмуш.
 Бу икки маъносиз сўз таҳририга
 Сиёҳ бўлмасмикин қоронғи бир туш.

Қанчалар симоку емак бўлади,
 Е ул ёқда мулки малак бўлади.
 Ҳар қачон ўзингга назар ташласанг,
 Жойинг доим зери фалак бўлади.

Зоҳид еру сувга бўлмоқчи ҳоким,
 Гаҳ таҳорат нози, гоҳи табассум.
 Салласин печи-ю соқолдан ўзга
 Бирар нарсаси йўқ, бу эшакка дум.

Дейдилар янги соз ва шодлик боҳам,
 Тун кетса, тонг отса, келса сафид дам,
 Бизга йироқ бундай нозик хаёлот,
 Сен келсанг, шу замон биз учун байрам.

Ҳар неки тингладим — сенинг баёнинг,
 Ҳар нимаки кўрдим — сенинг нишонинг.
 Қайда бошим уриб, қилдим саждалар,
 Кўзим очиб кўрсам, сенинг остонинг.

189

Токай висолингдан ўзга бўлур шод,
 Рақиб вайронаси сен бирла обод.
 Муштоқинг жигари «оҳ»дан қоғоздек
 Енмасин, йўл қўйма, элитмасин бод.

190

Кечаги шоҳ деди: «қирилсин соқол»,
 Бувиси «қирманг» деб амр этди дарҳол.
 Зоҳиран назар қил булар ишига,
 Е бир тук кўпайди, ё топди завол.

191

Қасд айла, ҳеч кимни ранжитма фикран.
 Кудурат уруғи бўлмасин хирман.
 Агар душманингни дўст қилолмасанг,
 Шундай қилки, дўстинг бўлмасин душман.

192

Иш кўнгилдагидек, эй воҳ, бўлмади,
 Дил қон бўлди, бахтдан огоҳ бўлмади.
 Тасбеҳдан чўзилиб ётар умр ипи,
 Оёқ қабарди, йўл кўтаҳ бўлмади.

193

Қул бўлайин ул кишига, бўлмаса у гар номард,
 Совутмаса ҳаё, одоб ҳангомасин айлаб сард.
 Ўзи хуноб бўлганда ҳам ёпишмаса бировга,
 Ўзи гард-гард тўзганда ҳам юқтирмаса дилга гард.

194

Ҳар юрак тегишин бор ўз навоси,
 Ҳар бошнинг шуъладор бордир ҳавоси.
 Не сўрайсан нафас асирларидан,
 Ҳар занжир ҳалқасин бор ўз садоси.

195

Бу ғамгин нафаснинг таъби хўп мавзун,
 Ғунча тўла баҳор бу дили пурхун.
 Сўз парисин осон эмас сеҳрлаш,
 Фақат куйган нафас кўрсатур афсун.

196

Кимки ғанимат деб ватандан кўчар,
 Бошқага ҳам кўнгил қўёлмай ўтар.
 Учқун тошдан ажраб чиққанидан сўнг,
 Қанча ардоқлама, бари бир ўчар.

197

Ҳез ёнида мард ҳам номард бўлади,
 Беҳиммат, беғайрат, бедард бўлади.
 Гар оташ юз йилча шуъла сочса ҳам,
 Бир дам сувга ботса шул он ўлади.

198

Бу дўстлар бир-бирига қуллуқ қилишар,
 Бир-бирига бош эгар ҳам бўйсунушар.
 Бир нафас ажраса, бир-бирларидан —
 Кесилган бўғиндек хунук кулишар.

199

Забт этайин десанг сен илму хунар,
 Инсоф, камолни эт ўзингга раҳбар.
 Бедилдек пухта шеър ёзайин десанг,
 Пўлат қалам бўлсин, сиёҳ эса зар.

200

Юз ҳайфки мулло шошмоққа мойил ўлди,
 Олим бўламан деди-ю, жоҳил ўлди.
 Яъни билим лофи орада кўпгач,
 Маънавий озуқа беҳосил ўлди.

201

Қайдаки мавжуддир лутф ила карам,
 Ул киши таъбига илиқликдир зам.
 Яхшилик истаманг совуқ кишидан;
 Музлаган чечакнинг иси жуда кам.

202

Хуррамликда қашшоқ бизнинг бу кишвар,
 Роҳати ҳам мотам билан баробар.
 Янги чақалоққа ичиришар сут,
 Ҳаёт ҳавосида бор экан заҳар.

203

Гўзаллар дунёда қулф урган баҳор,
 Хоҳ хитойлик бўлсин, чигил ё тотор.
 Аммо фарангининг ҳуснидан билдим:
 Бу дўзахийларда ўзга жаннат бор.

204

Бу биёбон ичра ҳар туп чакалак,
Мажнунга кўринар Лайло уйидак.
Ишқ аҳли қабрига зиёратда бўл,
Беш кун олдин эди осмону фалак.

205

Сўзинг авжи жунунликка ташлар каманд,
Кўп қизишиб, кишилардан кулма ҳарчанд.
Зинҳор жим бўл, сиқим тупроқ кўкка учса,
Чанг бўлса ҳам чиқа олур жуда баланд.

206

Кўз ёшим киприклар бесабот ўйнар,
Оҳим қоқиб жигардан қўш қанот ўйнар.
Единг билан рақс тушади дилим,
Номинг билан тилим гамга ёт, ўйнар.

207

Қариликдан ҳаёт асоси барҳам,
Бўғинлар қурқшади, киприк эса нам.
Қош уюлиб тушди кўзлар устига,
Эски уй пештоқи бўлганидек ҳам.

208

Шундай рамз борким, доғ бор ойда ҳам,
Бундан ибрат олур ҳақиқий одам.
Оёғи остида қора соя бор
Ҳатто у фалакка бўлса ҳамки шам.

Токай фириби чангу най гамин ейсан,
 Е ишвайи баҳору дай¹ гамин ейсан,
 Қомат хам бўлди-ю, айшдан дарак йўк,
 Қадах тўнкарилган, май гамин ейсан.

210

Ҳирс юкини қачонгача кўтарар инсон,
 Эҳтиёждан фориг бўлса, соф бўлса виждон,
 Жаҳду-жадал, ҳиммат, карам кетмас эди ҳайф,
 Ҳирс гардини босиб ўтса, супурса осон.

211

Бу кураш олами тажрибасида
 Ҳар нарсани ечар ҳиммат аслида.
 Бунда инсон жаҳди қўшилмас ҳар он,
 Қўшилса осмонни кўр ер остида.

212

Ҳақиқатни тўсса шубҳа, афсона,
 Кўнглимиз банд этар дайру бутхона.
 Ҳақиқатни сезгач чекинар улар,
 Кундузи келарми шамга парвона?!

213

Жавҳари қудрат бор тил-забонингда,
 Ҳақиқат, садоқат бор баёнингда.
 Минг ҳайфдир хатолар манбаи бўлсанг,
 Жаброил парвози ошёнингда.

¹ Қиш.

214

Ким уйқу, овқатга бўларкан банда,
Мардликда сусткашу фақир, шарманда.
Нафсин енгмоқ учун сабот керакдир.
Қилич кесмас даста бўлмаса анда.

215

Табиатингдан гурур кўтарса гар бош,
Соф кўнгилга ҳам бўлгай надомат йўлдош.
Гурур офатидан соғ қолмоқ қийин,
Аввал ўзин куйдиран аланга авбош.

216

Фитна қўзғатади кина, адоват,
Оқиллардан чиқса баттар қабоҳат.
Энг равшан чироқдан кўтарилган дуд —
Бошқа ҳамма дуддан қорадир албат.

217

Юз тугун, юз ечим бўлмишдир боҳам,
Токи ўз рангига киргунча олам.
Дилтанг бўлманг, кўкда ҳилол мисоли
Калити осияглиқ ҳар эшикнинг ҳам.

218

Букун бутун олам суҳанвар бўлди,
Шеърят фаҳми ҳам мушкултар бўлди.
Шеърят ривождан қолса не ажаб,
Шоирлар товушидан қулоқ кар бўлди.

219

Фитратингдан жудо бўлмасин ҳаё,
 Оёқ остингга боқ, бўлма бепарво.
 Бунда яланғочдир яхши-ю, ёмон,
 Кўзгу бўлма, шуни истайди ибо.

220

Қайсар таъбига ранг беролмай ҳайрон,
 Тилига зўр берар ақлсиз инсон.
 Еғи тамом бўлган чироқ пилигин
 Кўтарилиб турган сингари ҳар он.

221

Паст кишига ёрдам берма, арзимас,
 Тарбияга лойиқ эмасдир нокас.
 Фақат адоватга хизмат қилса тиг,
 Қилма унга сайқал бермоқни ҳавас.

222

Инсон танасини айлаб имтиҳон,
 Қайгаким қарама тугун намоён.
 Қазо шунча бўғин-тугун солганким,
 Улмаи кутулмоққа қолмабди имкон.

223

Ранжимни кўзлашар бир тўда бекор,
 Умр бўйи ранжда бу дили бемор.
 Сендан йироқ дея бу ошиқи зор
 Бедилга беришар тивимсиз озор.

224

Фалак гарданимизга ортган юкни боқ,
Ҳимматимиз кўтарар, аммо тоқат тоқ.
Шам шуъласи бошидан тушар оёққа,
Иши хоҳ нур сочмоқлик, хоҳ бўлсин ёнмоқ.

225

Умримга надомат бўлди ҳамоҳанг,
Юз билим, юз жунун менга кўндаланг.
Умр бўйи нолам йиртар нафасим,
Ким ҳаёт либосин тикмиш бунча танг.

226

Неки гўзалликка эгадир жаҳон
Ҳиндустон диёри барига макон.
Қорача жононлар бари марғубмас,
Лек Лайло ватани шаксиз Ҳиндустон.

227

Истак димоғига баҳс олмишдир йўл,
Ҳақиқий бойликдан, деди огоҳ бўл.
Қўл қовуштиргандим талаб шармидан,
Ҳар икки дунёдан бирдан ювдим қўл.

228

Халққа ибрат сози созланмади, оҳ,
Яхши-ю ёмондан бўлмади огоҳ.
Ҳар жойда сўқирлар йиғини экан,
Сурма бўлдик, равшан бўлмади нигоҳ.

Бу дунёда не-не фитна сурдилар,
 Нафс учун ҳар қандай йўлга юрдилар,
 Одоб нима билмай бир-бирин сўкиб,
 Мазҳаб биносига асос қурдилар.

Қачон ахлоқ шармандалик келтирар яланг,
 Унда ҳаё қофиясин ҳоли бўлур танг.
 Сув ҳам кўрса ҳавонинг совуқлигини,
 Нафасини тортиб ичга бўлар муз-харсанг.

Ер келди афсун-ла олди хушимни,
 Хайронликдан билмай қолдим ишимни.
 Ерга ҳар мўйимнинг арзи бор эди,
 Оёғига урдим унсиз бошимни.

Қачон дилим илму фанга ёр эмас эди,
 Қингир-қийшиқ юрмак менга ор эмас эди.
 Икки жаҳон оғаҳлиги солди дилга ғаш,
 Қанотим йўқ экан — қафас тор эмас эди.

Кимки нокасларга қарам бўлади,
 Номард олдида ҳам мулзам бўлади.
 Агар шер кучукка бўйсунар экан,
 Обрўси мушукдан ҳам кам бўлади.

Айбдор ўз айбин қилганда изҳор,
Уятсиз кулгисин бошлар нобакор.
Кишилар айбига камроқ кўз юмиб,
Кўпроқ оғзин очар бундай шармисор.

Сени пастга урган ҳирсинг эмасми,
Фолингни бад кўрган ҳирсинг эмасми?
Шоҳ, амир эшигида итоат билан
Қўлинг қовуштирган ҳирсинг эмасми?!

Қайси калтабинки, халқидан жудо,
Амал деб бўлганди далқидан¹ жудо.
Оёғи остида не бор кўрмаган, —
Ҳавойи бу бошдан бўлди тан жудо.

Эй, теракнинг барги каби титраб турган чол,
Ҳам тоқатдан ўзга умид топмоғинг маҳол.
Умр видоси номусини елга учирма,
Эл эшигин суқурмасин бу оппоқ соқол.

Баланд мартабага минса паст киши,
Фалак ақл бермас, пастлик қилмиши.
Оёқда қабарчиқ улар калласи,
Кўпчиб чиқса фасод йиғмоқдир иши.

¹ Дарвешларнинг жул кийими.

Ер суҳбати тун, гул сайри саҳар истайди,
 Ҳар соз ўзга таронайи дилбар истайди.
 Қарисам-да ажралолмам лаъли лаблардан,
 Тишсизлигим оқ сут бирла шакар истайди.

Менга боқиб кимнинг кўзи бўлмас нам,
 Ҳолимга афсуски кимлар емас ғам?
 Дўзахга тушсам гар, мenden уялиб,
 Кавсардан ортиқроқ терлар олов ҳам.

Қайда иқбол агар офатга подош,
 Аввал ақдсизлар дилин босар ғаш.
 Давлат чиқишолмас нокаслар билан,
 Хору хасга тушса ёндирар оташ.

Уят-ку, қалбингдан кетмаса даъво,
 Бошингдан чиқмаса ғурур ва савдо.
 Нам тупроқни шамол қўзгата олмас,
 Ҳаё аҳли бўлмас амалга шайдо.

Кимнингки раҳбари бўлибди ҳаё,
 Уни маҳв этолмас офат ва бало.
 Оёгин остига боққан кўзларга
 Бу ҳавас даштида чанг тушмас асло.

244

Дил биносин умр табоҳ¹ қилади,
 Бизларни на гадо, на шоҳ қилади.
 Олган нафасимиз қўлдан келганча,
 Хат тортиб варақни сиёҳ қилади.

245

Бедил, ором ҳаваси берди кўп озор,
 Ўзни тиявериш қилди кўп безор.
 Дилга фароғат ҳам келтирар кулфат,
 Умр ипи чувалиб бўлди тугундор.

246

Епилмади ҳирсинг ҳаёсиз лаби,
 Бедил, йўқолмади унинг талаби.
 Орқа-ўнги кўмилиб кетса ҳам донга,
 Оғзи ҳеч ёпилмас тегирмон каби.

247

Дўстлар, ибрат гулин этинг этакларга жам,
 Ҳар мотамда йиғлайверманг, бўлинг хотиржам.
 Мен ёримдан олисдаман, ўлим мана шу,
 Гар кўзингиз бўлса менга тутингиз мотам.

248

Эл аро одобдан афсона қолди,
 На ҳешни билиш, на бегона қолди.
 Шахмат донасидек бир-бирин қириш,
 Охири на бир ғишт, на хона қолди.

¹ Бузук, вайрон.

Агар ишқ табиби тополса дармон,
 Қуруқ таскин керак эмас бегумон,
 Ҳар куйганга бордир ўзин тузлиғи,
 Иссиқ кул тўзғиса чўғ чиқар осон.

Дўстлар, на ёру, на агёрга йиғланг,
 На вафот этган, на беморга йиғланг.
 Улфатлардан айрилдим, менинг дардим зўр,
 Барчани қўйингу мен зорга йиғланг.

Кўзларим йиғларми бирор одамдан,
 Е дилим қуршаган қайғу-аламдан.
 Шам каби ҳар нафас кўз ёш тўкаман,
 Йиғларман ўзимга тутган мотамдан.

Дўстликдир иттифоқ бўлиб йиғилиш,
 Бир-бирдан ажралмай соядек юриш.
 Бу вафо базмида ундай дўстдан кеч,
 Кейин келиб, олдин кетса мисли тиш.

Ҳар бир рамз сен билан менда, эй инсон,
 Нозик фаҳмларга бу сирлар аён.
 Еқуб димоғидек нигоҳ пайдо қил,
 Юсуф ўз кўйлаги бўйида ниҳон.

254

Эшак керилади, тўқими заррин,
Аслида на одоб бор унда, на дин.
Султон амалидан керилган одам
Камолга етказар ўз қабоҳатин.

255

Келганида эрта қиёмат замон,
Осийларга раҳмат ёғилур чандон.
Бедил ҳазил-ҳузил ёзган бўлса-да
Малакларга тасбеҳ бўлур у ҳамон.

256

Чамаи шавқи уйдан чиқорди бир кун,
Гулда сеҳр кўрдим, лолада афсун.
Наргис жигаримга ўт ташлаб, қилди
Кўзимни баҳору, ўзимни мажнун.

257 \

Боғман юз хил рангу бў кўрсатаман,
Денгизман юз наҳру сув кўрсатаман.
Эй сир излагувчи, мени унутма!
Охир ундан ҳам белгу кўрсатаман.

258

Денгиз мавжи қатра .оддий сув аксар,
Дурга қўшилди-ю бўлди у гавҳар.
Сўз асли шамолу шоир назмида
Мавзун бўлгач ўлди Садди Искандар.

Букуи ўзгаришга учради замон,
 Ҳатто аёлларда мардлик намоён.
 Шундай кетаверса бола эмизмоқ
 Эркак зотига ҳам бўлади осон.

Бу қавмни фалак султон дер экан,
 Ҳузурида суринг юмшоқроқ сухан.
 Мусо кўрқмаса ҳам ҳеч фиръавндан,
 Ҳақ сўзини етказди хўп одоб билан.

Дашту роғ ҳаваси қийнамиш бул кун,
 Е боғ савдосига дил бўлмиш тутқун.
 Боғу роғда пароканда дилингни
 Жамласанг топурсан фароғат мулкин.

Гадо либосида келдингиз, аммо.
 Асил маконингиз юксак ул само.
 Меҳрибонлик қилинг бир-бирингизга,
 Осмон эдингиз-ку, бўлмай зери по.

Шайху зоҳид ҳаддан ортиқ кўп бўлди,
 Камолот вароғи риёга тўлди.
 Зухду тақво эди инсонлик фаҳри,
 Нодонлар дастидан шарм ила сўлди.

264

Бедил, бу уриниш то абад нима,
Бу ҳавасда айт-чи хубу бад нима?
Қидириб-қидириб кетдилар кўплар
Ҳеч кимга маълуммас ки мақсад нима?

265

Бу қавмки, бўлмиш мадрасага жам,
Биласанми қайдан бўлмиш муқаррам.
Эгар-тўқим лозим эшаклик учун,
Шуларни топмасдан бўлмишлар одам.

266

Агар қиёматга етолса йўлим,
Кўрардим жаннатнинг гулларин сўлим.
Дўзах оташининг бутун ёлқини
Арзирди бир бора чекмакка чилим.

267

Мардум аро кибру ҳасад кўп экан,
Билмоқ керак барин ким ҳады этган.
Шайтон мурда эди, эътиқод аҳли
Шам ёқиб мозорин этдилар равшан.

268

Ибрат боғи жисми узра эрталаб
Очилмишди мотам гуллари юзлаб.
Аммо бу табассум ё ёқа йиртиш
Эканин сўрашга ҳеч ким очмас лаб.

Бошимга тош тегди, оёгимда хор,
Юрак хун бўлди-ю лабларимда зор.
Ҳайхот, қайга борай, нималар қилай?
Сендан узоқда мен охир бўлдим хор.

Ишимиз ибрати раҳнамо қачон?
Дил нечун беҳуда уринар ҳарён?
Юринг, қайга элтар нафас мазҳаби,
Бу силсила қайда топажак поён?

Самимий сўзламоқ бўлди Бой бирпас,
Дарвешликсиз кам-кўст ҳеч тўлиқ бўлмас.
Қорин тўлаликдан келур кекирик,
Меъда бўшаганда бир текис нафас.

Нафас хун бўлди-ю, лабда йўқ фарёд,
Муродга етмади бу дили ношод.
Умр мавҳум ўтди фаромушликда,
Ҳатто ўзимизни очолмай кушод.

Бедил рубоиётин санъати бордир,
Ҳақу ноҳақ жаҳоннинг сурати бордир.
Баъзан қасру ҳурларга бўлур оина,
Баъзан кишан, занжирда ҳолати бордир.

На ёмонлик кўрдинг май, рубобдан, Бедил.
 Тавба нечун истадинг меҳробдан, Бедил.
 Раҳматимдан юмибсан умид кўзини,
 Қўрқибсан-да, гуноҳу азобдан, Бедил.

Баланд-пастлар қўшилиб қолсалар агар,
 Паст табииати ғолиб келар ҳар сафар.
 Тоза сув тиндиrolмас лойқа сувни ҳеч,
 Лойқа сув тинигни зумда лойқатар.

Кўп ўйин кўргазар бу чарх биноси,
 Алвон-алвон издир чаманороси.
 Гоҳ ёшлик, йигитлик, гоҳи қарлик...
 Умр ўтару бордир хўп томошоси.

Баъзилар келишар деб илму ҳунар,
 Баъзилар келишар истаб симу зар.
 Хаёл қасри ичра ҳавас нарвонин
 Қай поясидалар, шунча олишар.

Баъзилар хаёлда толиби жаннат,
 Буқун ҳалок этар эртанги ишрат.
 Табиатларида тамиз бўлмагач,
 Бежо хаёлларга асир, беуют.

Баски дилим сенинг хаёлингга банд,
Ғам қаноти солмиш соясин ҳарчанд.
Улгач, тўзғиб кетса ҳамки, киприklar
Сендан умид узмас чанг бўлса гарчанд.

Борлиқнинг таҳлили нақд назар бўлур,
Шубҳа вайрону ҳақ муқаррар бўлур.
Али бундай қилди, Бубакр бундай...
Булар дин, афсона эртаклар бўлур.

Дунё ибратидан дилда ғам бунёд,
Кошки бўлолсак бу ҳасратдан озод.
Улдик ҳеч қулоққа етмай оҳимиз.
Фарёд, бу бедаво ғашликдан фарёд.

Бир инсонман, дилим тинмас тепишдан,
Қондаги орзу деб тинмам чопишдан.
Шам каби бир жойда турганимда ҳам,
Йўлим ипи аниқ менга кўп ишдан.

Гар сатру сўз билан китоб хуш келур,
Ҳарифлар деса: «гул», «шароб», хуш келур.
Бодасиз не фойда фаромушликдан,
Афсона уйқуда савоб, хуш келур.

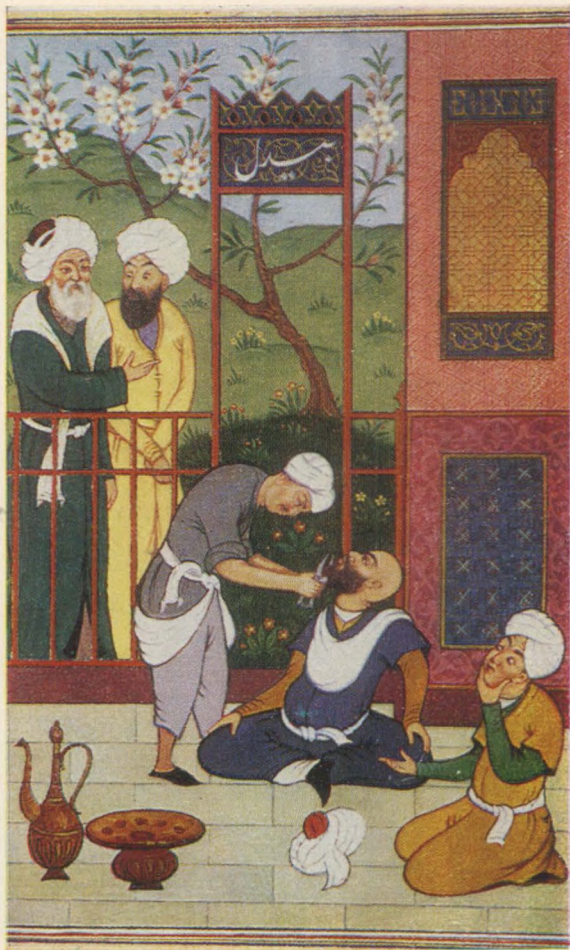
Сахийлик лофини урар бадавлат,
 Шайх раҳнамоликни қилар қироат.
 Бу боғ ичра бизлар бесамар гулмиз,
 Биздан талаб айлар хушбўйлик фақат.

Ибрат кўзи бирла кўриб зебони,
 Хунук нуқсон, камол, лафзу маънони,
 Ғам асири кўриб марду донони,
 «Малъун» деб кетишди ушбу дунёни.

Билки, тузалмоқчи бўлса ҳам олчоқ,
 Макруҳлиги асти бўлмагай адоқ.
 Ғусул, таҳоратдан унга не фойда,
 Ит ҳўл бўлса тани яна ифлосроқ.

Бедилнинг бўлса ҳам кўз ёши равон,
 Ҳар қадамига дил-жигари қурбон.
 Алам моясидир ҳар бир жудолик,
 Видо оҳангини жон сақлагай, жон.

Сенингсиз Бедилнинг надомати бор,
 Елғиз бўлса ҳамки қаноати бор.
 Ундай ҳосилдан ҳеч юборма ё раб,
 Донасида зарра гар миннати бор.

Камол аҳли кетди, қадрдон йиғлар,
 Ёд этиб файзларин бул замон йиғлар.
 Сухандонлар кетди, аммо сўзларин
 Мағзин чақиб қалам қора қон йиғлар.

Қай дил сезар ожиз тоқат навосин,
 Қай ҳуш босар эртак-ибрат ҳавосин.
 Кимга етар поймол қумурсқа доди,
 Мурувват қўлидан топар давосин.

Баъзилар бенишон юртдан жар солди,
 «Қайга?» «Қачон?» «Мен...», «Сен...» деб,
 шошиб қолди.
 Охири билдики, кетар йўқликка,
 Уятдан кафанга беркиниб олди.

Алам каби босмишлар оқ сочлар бошда,
 Улим сели бошимдан ошгудек қошда.
 Эй нодон, иссиқ жонга умид боғлама,
 Тафт бўларми кулдек қор босган оташда.

Фазлиягдан ўзингга наф тегмаса агар,
 Тиришганинг билан ҳеч қилмагай асар.
 Кўзларинг оч каттароқ, ҳар томон ибрат,
 Илдиздан чиқади-ку ҳар қандай самар.

294

Не келтирар бўлса сенга хижолат,
Ҳеч нарса қолдирма гар ўлим қисмат.
Агар пок, мард бўлсанг бола-чақангга
Мол-дунё қолдирма, қолдиргил исмат.

295

Бунда тикансиз гул топилмас зинҳор,
Ишрат хаёлида чекма кўп озор.
Машаққатсиз бўлмас мардум ороми,
Бу ганж муҳрида, бил афъи илон бор.

296

Бу ичи қаролар бариси бир тан,
Ўлдилар наф кўрмай дилдаги нурдан.
Кафан ичра ётар гўё қурбондек,
Лекин фарқи йўқ кул босган кўмирдан.

297

Бир хил бўлур имдод, ҳақнинг зуҳури
Турлича тушунар одам шуури.
Ёкуту биллурда ранг истеъдоди,
Қуёш чашмасидан барисин нури.

298

Кимниг дили топса оромдан хабар,
Киши суҳбатидан айлағай ҳазар.
Нафас тинмай кўнгил роҳати душвор,
Ип ўтсин деб кўксин тешдилар гавҳар.

Бедил сирли шеърин ўқи, яхши боқ,
 «Бекорчи нукта кўп жуда йилтироқ»,
 Деб мени айлама, олий бир вужуд
 Инсонда ҳам бордир ҳиссиз мўй, тирноқ.

Инсон яралганда лаб, киприк пайдо,—
 Қилиб, сўз, кўз йўлин ёпибди қазо.
 Заруратсиз очма кўзни ё лабни,
 Буниси дил ваҳми, у бошга бало.

Ҳар ким ўз ризқини теришга тайёр,
 Итга ит, харга хар бўлмас хизматкор.
 Бу уят иш фақат одамларга хос,
 Бор имкондан қилмиш шуни ихтиёр.

Ўз лойидан охир бўлсалар мулзам,
 Рақиб давосидан ўзга қалқон кам.
 Ҳарифи қаноти остига бошия
 Яширар жангда лат еган хўроз ҳам.

Зоҳид, жаннат, ризвон савдосини қўй,
 Куфр таънасин, имон даъвосини қўй.
 Халққа эҳсон айла, худо назарда,
 Мажҳул тоат-шайтон ғавғосини қўй.

304

Бошга ташвиш тушиб қилса бетоқат,
 Қабр аҳлини бориб айла зиёрат.
 Сенингдек серташвиш эди улар ҳам,
 Охир тупроқ бўлди, ташвиш не ҳожат.

305

Сенга ором, бенишонлик бўлса манзур,
 Фақирларга ошноликдан топгил ҳузур.
 Димоғингда шуҳрат завқи бўлса пайдо,
 Шоҳу амир ошнолиги бўлгай зарур.

306

Халқ ичинда сен золимлик номин олма,
 Ожизларга зулм кўрсатиб, жонин олма.
 Очлигиндан ўлганда ҳам зинҳор, зинҳор,
 Чумолининг оғзидаги донин олма.

307

Эй оҳим, дилимдан учдингми охир,
 Вей нолам кўнгилдан кўчдингми охир?!
 Кўзим хонасида тополмай тиним,
 Кўз ёшим, тупроққа тушдингми охир?!

308

Серташвиш бу оламда жаҳд айла такрор,
 Таъбингда қўполликдан қолмасин осор.
 Бир-икки тош бўлса ҳам оёқ остида,
 Тойдирар текис йўлдан, унутма зинҳор.

Жудо бўлган дўстлар топишиб такрор,
Қонли кўз ёшларин тийса ҳам як бор,
Аммо сирли дўстлик вафо мазмуни
Ҳижрон дамлари деб йиғлашади зор.

Ҳасад гар билинмай кетмиш ногаҳон,
Барибир кишилар таъбида пинҳон.
Тупроқ остида ҳам қайнаб ётади:
Мўйлар бўлиб илон, суяклар чаён.

Иззат десанг, пастини йўлдош этмагин.
Жой таяла улугвор сояси тагин.
Дурга етолмассан ариқ сувидан,
Эй қатра, маҳкам тут дарё этагин.

Бедил, кимнинг ақли нимага қодир,
Фақат шунча ибрат олади охир.
Ғофил дили жаҳон ғамидан ҳоли,
Уй қоронғи бўлса, кўрга барибир.

Дунё ишларидан бўлолсанг огоҳ,
Ранжима гоҳ иззат, хўрлик кўрсанг гоҳ.
Дунё иши худди паргор чизиги,
Оёқ бош бўлару бош — оёқ эвоҳ!

314

Бир табиб ёнига келиб бир инсон,
 Демнш: «Қорним қур-қур қилади чунон.
 Ҳазм бўлмайди ҳеч еган овқатим».
 Деди: «Ҳазм қилиб, сўнг е-да, водон».

315

Кўз ёшим ҳам кетди ожизлик сари,
 Ҳеч жойга етмади томчилар бари.
 Ипдан нари йўл йўқ тасбеҳ донага,
 Ашким чиқолмади киприкдан нари.

316

Буқун виқор аҳли беҳаё, бадкор,
 Таъбида қолмади номусдан осор.
 Шахмат тахтасидек ҳар тараф боқсанг,
 Юз хона бор, бари бедару девор.

317

Узгарувчан олам, бунда кўп найранг,
 Шавкатингдан билма бахтингни башанг.
 Бунда пасту баланд тафовути йўқ,
 Оёқ остдан чиқиб, бошга қўнар чанг.

318

Қилдим кўп имтиҳон, қарз ола кўрма,
 Берсалар сенга жон, қарз ола кўрма.
 Қарз адоси маҳол, очдан ўлсанг ўл,
 Одамлардан бир нон қарз ола кўрма.

319

Бедил, сол шикаста созингга кулоқ,
 Ҳамда бекас дилинг томирин ушлаб боқ:
 Бунда йиқилганлар бисёру бисёр,
 Ўзингга раҳм айла, қўлинг тут ҳар чоқ.

320

Вонз, афсун билан дилга берма тоб,
 Тоза майга бекор қўшма намакоб.
 Миждозим тузалмас совуқ дамнингдан,
 Иссиқ шишага сен урма совуқ об.

321

Афсус, жаҳон ўзи моюсиз бул кун,
 Карам пойдевори поясиз бул кун.
 Ҳиммат ҳам пастликка қараб созланган,
 Барчаинг девори соясиз бул кун.

322

Охир маҳв бўлурмиз, олам фусунсоз,
 Оқ сочларда қолмас раънолигу ноз.
 Оташ ибратгоҳи кул эмасми, кул,
 Қанот сингач ерга кўмилур парвоз.

323

Эй қаср аҳли, кулба аҳлидан кулма,
 Бахтинг ёш, чолларни масхара қилма.
 Фиръавн нима кўрди охир Исодан,
 Эй бой, йўқсулларни нотавон билма.

324

Учмишдир мадраса чироги бул кун,
Қайнар бемаънилик булоғи бул кун.
Беҳислик эшигин қоқмоқда мулло,
Кўп баланд нодонлик думоғи бул кун.

325

Дилим чаман ичра хуррамдир бул кун.
Жаннат акси кўзга малҳамдир бул кун.
Бизнинг кошонага дилдор келадур,
Байрам, қара, қандай байрамдир бул кун.

326

Токайгача бу ҳирс ўтида ёнмоқ,
Жонинг таҳликада, сен молга иноқ.
Пилигу хашакнинг ҳақиқатин кўр,
Икков ҳам оғочсиз ёнолмас узоқ.

327

Мен кетдим, даврада даврон жом ҳануз,
Бошларда ҳаво-ю ҳавас хом ҳануз.
Қулоқда тош теккан шишам жаранги,
Ўтган ҳаётимдан бўш пайгом ҳануз.

328

Нотавон губормен мисоли нафас,
Фақат лофга бормен мисоли нафас.
Бадунек заҳмати яғринимда юк,
Ситамдан абгормен мисоли нафас.

329

Ишқу ҳавас водийсининг тунида, Бедил,
 Ҳар кимсанинг шан мақсуди бирар бир манзил.
 Маъзур тутинг менинг йўлим сўз йўли бўлди,
 Умрим ундан яхшироққа бўлмади мойил.

330

Киши то тамиздан ажралмаса гар,
 Тилло-кумуш кайфи унга беасар.
 Одамзод ҳамма вақт қўйганда хино,
 Беҳис тирноқларга яхшироқ юқар.

331

Осмон худди найрангбознинг қўлида қафас,
 Фақат гофил қилур ундан тўғрилиқ ҳавас.
 Афсун ила тўлиқ нақши-паргор чизиги,
 Қай бўлагин олиб боқма эгриликдур бас.

332

Бу ноз оламидур, бунда ҳар бир кас
 Бошқани тушунмас, ўзни билса бас.
 Анқо маъносига етмайди чибин,
 Анқо ҳам пашшага ҳеч яқинлашмас.

333

Байрам келиб, баҳор гул очди қат-қат,
 Ишқу ҳавас билан қайнар табиат.
 Қай тарафга кўзим очиб боқмайин,
 Айланишар сенинг бошингдан фақат.

334

Эй ақлим қўли, сўз деб бало ёзма,
 Ҳақиқатсиз бирор бир наво ёзма.
 Агар ҳақшунослик бўлса таъбингда,
 Ёрқин қуёш номин қоп-қора ёзма.

335

Эй жаҳолат бандаси, турмуши ғафлат,
 Камолотдан кўп узоқ ва ноқис фитрат.
 Бир умр боқийликдан бемаъни баҳсинг,
 Насабномангни энди қилма қироат.

336

Майда ташвишдан кеч, бўлсанг баркамол,
 Ақл салладамас, бу фикрдан қол.
 Одамликдан бир мўй бўлса кифоят,
 Айиқдек бош-оёқ бўлмагил соқол.

337

Эътибор оламида шоҳми ё дарвеш,
 Ишлари эҳтиётлик деворин қуриш.
 Тадбирсизлар доимо офатга нишон,
 Тошга бош урар кимда бўлмаса эс-хуш.

338

Сирлар оламида дарвеш, бадавлат,
 Қидирмоқчи бўлди қайда ҳақиқат,
 Неча вақт ёлқиндек қанот қоқди-ю,
 Кул бўлиб нафаси ўчди оқибат.

Узинг-чун май хумидек қайна ҳамиша,
 Узгаларга хомушлик айлагил пеша.
 Зарар кўрмайин десанг баду нек сўздан,
 Қулоқда тиқинли бўл мисоли шиша.

Мени доғ айлади борлиқ дард гаши,
 Умр иссиқ-совугин айқаш-уйқаш.
 Субҳи азал чекдим танг дилдан бир оҳ,
 Ҳануз ўчмас ўшал оҳим оташи.

Эй ҳаёт мазмунини излаган одам,
 Ҳар бир китоб сатрин дилга айлама малҳам.
 Бедил «Рубоийёт»ин сайр эт, топурсан
 Дарду ибрат, тасаввуф, умр тадқиқин ҳам.

Ҳинд марказида то хатти Мултон,
 Ҳам Ироқдан тортиб то Язду Кошон,
 Қай бир шаҳарни ки, кўриб ўтмадим,
 Аввал кўз кўргани — қаро гўристон.

Шоҳми, дарвешми бу жаҳон аҳбоби,
 Ҳар бирин орауси — кўнгил сароби.
 Искандар истади оби ҳаёт, лек
 Топгани онна ва чашма оби.

Шоҳу дарвеш тўлиқ бу зери осмон,
 Бир ёқда бойлигу фақирлик бир ён.
 Қанчалик баландга кўтарилмасин,
 У қасрда бўлмас иккита нарвон.

Юз шукрки, турли дину турлича миллат —
 Одамлари учраганда кўрсатдим ҳурмат.
 Соя каби ҳар тарафга бўлсам-да равон,
 Йўл озиғим кишиларга бўлди муҳаббат.

Ул нусхаки, бошдан-оёқ пурмаъно,
 Ҳар хатда нуқталар бирлиги пайдо.
 Кўпчилик бирлашиб азим халқ бўлур,
 Денгизда саноксиз томчи муҳайё.

Уз билимсизлигин билсин, деб оллоҳ,
 Юз ҳунарга дилинг айлади ҳамроҳ.
 Игна каби юз хил кийимдан ўтсанг,
 Яланғочлигиндан бўлурсан огоҳ.

Эй ақл, жаҳлга сен боб бўлмагил,
 Мол-дунё йиғишга асбоб бўлмагил.
 Илдизинг булутдан сероб чоғида,
 Сув марказига интил, ҳубоб бўлмагил.

349

Золим устидаги шоҳи, бахмали
Беркита олмайди таъби дағалин.
Синовдан жуда кўп ўтганки шамшир
Уста қўлин кесар сайқал маҳали.

350

Сургалмоқ бўларкан қай ишга йўлдош,
Тартибга солажак сабр ила бардош.
Бино қуриш фикри гул очар экан,
Меъмор қалбин босар аввалги зил тош.

351

Шоҳликдан, бойликдан айлама сўроқ,
Дунё машмашаси қалбида булоқ.
То бошдан кулоҳин учирмаса ел,
Шамдек оташ ичра ул бошдан-оёқ.

352

Бедил, ваҳшатнок дил сочмоқда шарар,
Саргузаштим айтсам денгизга агар,
Балиқлар танаси чўғдек қизигай,
Тангаси ўт тушган қоғоздек ёнар.

353

Эй олам ҳолидан беҳабар одам,
Баланд мартабангдан керилма ҳар дам.
Бошинг узра соя солган бу девор,
Эртага топталиб топади барҳам.

354

Ақл мушти ичра калит бор, бироқ
 Уз мушкулларин у ечмоқдин йироқ.
 Ҳайронлик енгади бунда тадбирни,
 Уз бармоқ тугунин ечолмас тирноқ.

355

Баъзилар бу дунёда ўзидан масрур,
 Таъби ҳавасидан рози-ю мағрур.
 Бекор кўтармадик биз ҳам бошимиз,
 Фаҳримиз мояси биздан узокдур.

356

То чарх айланмоққа бермаса барҳам,
 Таъсири тўхталиб қолмагай бир дам.
 Жим ётган тошлар ҳам айланур лаълга,
 Доим ишдадур тинч кўринган тош ҳам.

357

Бировга бир нарса айласанг эҳсон,
 Номини тилингга олмагил осон.
 Ул нарсанинг номин тилингга олсанг,
 Инъомингни қайтиб олгандан ёмон.

358

Бедил, бандаликда ўйна басма-бас,
 Кишиларга қайиш то сўнгги нафас.
 Табнатингда бу ожизлик билан,
 Худо бўлолмайсан, Одам бўлсанг бас.

359

Бедил, гум бўлганмен пайдолигимдан,
 Куйганман жунуну шайдолигимдан.
 Демаким оҳ-нолам яктолигимдан.
 Йиғлайдурман ҳамон танҳолигимдан.

360

Яхши кийим-бошинг қилма писанда,
 Бўлма фақат томоқ, қоринга банда.
 Сенга ўқталмасин барча бармоғи,
 Зулм-ку бу шуҳрат, бўлма шарманда.

361

Мард касбу корига бўлса ахлоқ ёр,
 Қиндан тиг чиқармоқ унинг учун ор.
 Табассум билан иш топса саранжом,
 Тириштира кўрма пешонанг зинҳор.

362

Чанг кўтарган-чун ер босилиб ётар,
 Уят, гар димоғинг осмонга етар.
 Таъбинг қабул этмас хаёлда борин,
 Бу пуч хаёлда на ҳалво, на шакар.

363

Кимдаки дағал феъл бўлмиш намоён,
 Билимдон бўлса ҳам, нафратга нишон.
 Оламни забт этар гўзаллик, билсанг,
 Ахлоқий хусндир, шуни де ҳар он.

Умринг тўла ҳарён ғараз найранги,
 Яхши, ёмони ҳам шу ғараз жанги.
 «Куфру дин» деган сўз маъносин чақсанг,
 Барча созин куйи ғараз оҳанги.

Бедил, бу не ҳарфлару не нуқта изи,
 Мутлақ маъни бўлмаса, чирик илдизи.
 «У-бу» деб ўйлайвериш дилинг тирнайди,
 Хатосиз бўлмас экан ҳеч варақ юзи.

Хумор тонги шароб неъматидан шод,
 Зоҳид таяммуму таҳоратдан шод.
 Баъзилар изланиш завқидан хурсанд,
 Бедил орзулари ғоратидан шод.

Бедил, қара, қанчалик куйган бу жон мисли шам,
 Куймак шавқида қанот қоқдим ҳар ён мисли шам.
 Бунда ўзимни кўриб, тинмай ёш оқизмоққа
 Устихон ичра кўзим бўлмиш пинҳон мисли шам.

Ким бўлса ҳасадчи, юраги қаро,
 Кўрмас яхшиларга яхшилик раво.
 Хумо ҳолини танг кўрмоқ қасдида
 Қарга устихонни кўмар хок аро.

Дайру каъба қайда деб бунда ҳалок
 Баъзилар жонидан кечишар бебок.
 Ҳар ким пайдо қилди чидам бойлигин,
 Бошин тошга уриб, охир бўлди хок.

Бедил, имкон боғидан истама роҳат,
 Сарву сумон оёғи лойда омонат.
 Ҳам лоласи қўлида хун тўла қадах,
 Ҳам гунчаси бағрида алами қат-қат.

Ул бадмаст санамнинг ишқида кўнгил,
 Гамин кўтаролмай бўлди-ку чил-чил.
 Бир умр ўлтирдик вафо базмида,
 Унинг қўлида жом, бизникида дил.

Янги ойни томдан қилай истиқбол,
 Деб томга чиқди ул баҳори иқбол.
 Ҳусни тобонидан шарманда бўлиб,
 Қуёш ботиб кетди, ҳам бўлди ҳилол.

Дувё айшин малоли бордур бағрида,
 Шўхликнинг бир ишколи бордур бағрида.
 Бўлма гофил хино ранг ҳақиқатидан,
 Бул оташнинг зўғоли¹ бордур бағрида.

¹ Кўмир.

374

Мансаб, бойлик гамига тўлиб-тошса дил,
Фақир нотавонларга хизматда бўлгил.
Сенга қиммат бўлган у дурри ятим
Қум ила бир ётар, кезиб боқ соҳил.

375

Умр ўтган жойимиз каъба, бутхона,
Баъзан обод шаҳар, баъзан вайрона.
Жиннилик тугайди киприк юмилгач,
Ахир минг гажакка урдик бир шона.

376

Гоҳ кумуш-тилло деб, илтижо овоз,
Гоҳи гул, шароб деб ҳавасга пардоз.
Тупроқдан чиқиб, то тупроқ бўлгунча
Тупроқда юз найранг қиламиз оғоз.

377

Мактабда юз сабоқ биз гоҳо кўрдик,
Ҳам яхши-ёмону банд зебо кўрдик.
Охир ҳайрат қилди саводни равшан,
«Ойна» ёздик-да, томоша кўрдик.

378

Майшараствлар сирига маҳрам бўлганим замон,
Куфру дни занжиридан озод бўлдим мен осон.
Идиш рангин олувчи майдек бўлдим яланғоч,
Ҳамсуҳбатларга мойил, майли яхшими, ёмон.

Ҳавас ҳам баъзида аттангдан чиқмас,
 Барча ойна ҳам чанг, зангдан чиқмас.
 Ҳар дил ишқ кайфидан хабар беролмас,
 Бундай шуъла ҳечам харсангдан чиқмас.

Гуллаб турган боғ ҳам ер хазон гамин,
 Шам нур соча тортар куймоқ аламин.
 Эътибор гулшани офатсиз эмас,
 Бедил, яша кўрмай ҳеч ўлим дамин.

Гарчи ақл билан минг маҳфил равшан,
 Комил савод топмоқ кўп мушкул, равшан.
 Ишқ ёлқини агар бўлса манқалда,
 Минг кўзни қиладир битта дил равшан.

Қўлингдан чиқса ҳам неъмату матлаб,
 Хасисдек дод солма, саҳоват тилаб.
 Бу қавмда кумуш зар бўла туриб,
 Дод, ҳасрат ила жон бермоғи ажаб.

Токай бу олам ё илоҳи гами,
 Қачонгача оқу қора алами.
 Қай рангда бўлса ҳам хушвақт бўл бул кун,
 Эй борлиқ-йўқликнинг гумроҳ одами.

384

Токай чопиш, эй шўри қиёмат, ўтир,
 Қачон тинасан, бир дам эт роҳат, ўтир,
 Оёгингга санчилган тикан дейдики,
 «Эй беҳуда ҳаракат, бир соат ўтир».

385

Токай паришонлик суради калом,
 Ҳавас дарсимизга жавоб нотамом.
 Дониш лофи гафлат оромин бузди,
 Сафсата уйқумиз айлади ҳаром.

386

Хулосасиз мендан асло сўз очма,
 Шикоят туморим ўзгага ечма.
 Номим кўтарилсин ёдингдан, майли,
 Ед этиб, бош оғриқ уругин сочма.

387

Эй тез пишар мева, бир дам эскирма,
 Янгиланиш ўзи карам, эскирма.
 Яшнаб турган боғсан, тиканзор эмас,
 Эй сен, янги маъно, ҳечам эскирма.

388

Создан овоз чиқмас тегмаса мизроб,
 Ипга дур тегилмас берилмаса тоб.
 Фонус ё шам бўлмоқ эмасдур осон,
 Қонга айланмайини ёқут бўлмас об.

Дарё суви боши асли жўйи¹ дил,
Сахро губорининг жойи куйи дил.
Бу тўнган қон қачон ҳушга киради,
Ҳатто Бедилдан ҳам келур бўйи дил.

Ҳар ўрмоннинг бўлса ўз арслони,
Ўз наҳанги макон этса дарёни.
Таслим бўлган бошда қилич ўйнатма,
Эгилган камоннинг бор тир-паррони.

То киши лаълидек дилхун бўлмагай,
Вафо мулкида нархи афзун бўлмагай.
Табиатда ҳар тош ёқут бўлолмас,
Ҳар қатра сув дурри макнун бўлмагай.

Бадавлатдан умид қилмагил осон,
Катталиқдан ўзга либоси гумдон.
Булардан ҳимоя орзуси пучдир,
Соя бермас томи кўк ўпар айвон.

Ўзгалар ҳақида ёмон сўз сўзлаш,
Ҳасад жиловини тутмоқни кўзлаш.
Оғзингга тош сенинг, эй оташзабон,
Бенаво уйига ташлама оташ.

¹ Ариқча.

Иншо ҳавас қилма оё пуч одам,
 Гоҳ мирзо бўлсанг, гоҳ султони аъзам.
 Бир зумлик умрингда қолма уятга,
 Эрта не бўлурсан, шу бўл бугун ҳам.

395

Сабабсиз фироқдасен, висол кун аксар,
 Маъно кайфидан йироқ, қўлингда соғар.
 Ҳам қуёш ҳақиқату ҳам ҳоқ зарраси,
 Маъзур тутайлик кўзинг кўр бўлса агар.

396

Жунуним созию учқур ҳайъатим¹,
 Ошуфта айлади олти жиҳатим.
 Оташ кўрган мўйдан қилсин қаламин
 Рассом агар чизмоқ бўлса суратим.

397

Эй ашким, дўст кўчасига тона бил йўл,
 Эй кўз, нигоҳ ташласанг-чи, ҳасратинг мўл.
 Алиф қомат эсга тушса, сийнам оҳи,
 Сен ҳам тикка чиқиб кўкка, алифдек бўл.

¹ Киши фолини мунажжимлар айтиб берадиган юлдузлар туркуми.

Кеча йўлда кўрдим кўзгу парчаси фаранг,
Ишқ дардида чил-чил ойнинг акси бу, аттанг.
Унинг наво пардасидан чиқади овоз,
«Эй худбинлар, мен томонга бир бора қаранг!»

399

Мард бўлсанг, ваҳима йўлини қувма,
Кўзгудаги гулнинг исини туйма.
Бунда қанча эртак жам бўлиб ётур,
Кўринмаган сувга қўлингни ювма.

400

Бу мукофот мулкин паст-баланди бор,
Тажриба қилмишлар донолар бисёр.
Дерлар кудрат чоғинг ҳеч кимга зулм —
Қилма, заифликда кўрмайсан озор.

401

Қўлдан кетганинки қайтармоқ осон —
Эмас жан, чекма дўст миннатин, жон.
Адолат чидами қамайдганда ҳам
Зинҳор қабул этма бировдан эҳсон.

402

Бедил, оламда бор яхши, ёмон деб,
Миллату мазҳабдан тилга берма зеб.
То қиёмат маълум бўлиб туради
Тухминг шунда ўсиб, топганинг тартиб.

403

Ожизни эзмоққа золими ирkit
 Қонли либос кияр бир қонхўр тахлит.
 Тош юракка даҳшат бўлсин шиоринг,
 Қизиган темирни темир-ла ирғит.

404

Турар жойинг Совий ва ёки Ганжа,
 Таваккалдан берма ўзингга ранжа.
 Панд ема, сабабсиз бўлмагай ҳеч иш,
 Тирноқсиз бир тугун ечолмас панжа.

405

Эй хожа, таскин топ дил бўлса ношод,
 Ўз ор-номусингдан сўрагил имдод.
 Ходимингдан ўтган бўлса хатолик,
 Собиқ хизматларин ёд айлагил, ёд.

406

Бедил, ёвга камтар, бенишон бўлма,
 Уқ-найза бўлмасанг ҳам, камон бўлма.
 Ожизларни топташ бу олам иши,
 Бу майдонда зинҳор нотавон бўлма!

407

Шайх бўлсанг ҳеч кимга сен ҳукм қилма,
 Одоб сарриштасин асло гум қилма.
 Халқ ҳузурига бор тўғри ва ҳалол,
 Терс борма, соқолни мисли дум қилма.

Эй, тоғсабот, лоф сўз, беимон бўлма,
 Хотиржам қил кўнглинг, паришон бўлма.
 Ақлинг етганича билиб олавер,
 Фаҳминг нуқсонидан нушаймон бўлма.

Ишқнинг имтиҳони афсундир, афсун,
 Телбалик губорин таратар Мажнун.
 Кулда ўт яллиғи сезилмас, аммо,
 Сув урсаг ундан ҳам чиқадир тутун.

Борлиқнинг бунёди бемадор нафас,
 Ҳаёт кўринсада эътибор нафас.
 Саҳар шабодасин шамолга ёзсанг,
 Бу китобга ҳам ип, ҳамда тор нафас.

Токай қизитайин бозори ҳасрат,
 Токай афсона-ю озори ҳасрат?!
 Кошқийди бу ғамдан сув бўлолсам, сув,
 Пойингга тўжилса не бори ҳасрат.

Ҳамкорлик топмади фалак, осмондан,
 Либос қиёлмадим амну омондан.
 Эй дов, сен рози бўл, қутулолмайсан —
 Ун бўлиб янчилмай бул тегирмондан.

Мажнун ишқда куймиш аввалида ҳам,
 Сози куяр нола-нағма қилган дам.
 Ишқ лофини уриб яшамоқ хато,
 Қанот куйса, учиш куядир боҳам.

Оёқларинг нақши икки кўзимиз,
 Келишингга муштоқ бунда ўзимиз.
 Кўзимиздан кетдинг мисоли нигоҳ,
 Аммо бўшамади сендан кўзимиз.

Ишқ йўлига кирса оқилу мажнун,
 Бутхона, мачитда чалишар конун¹.
 У дунёда пинҳон ишқ ва улуғлик,
 Бунда ҳатто тошдан чиқарар учқун.

Эзилган ҳар тупроқ сирлар макони,
 Тўзгатиб тушган ҳар пат учиш баёни.
 Боғ қизил, сариғин инкор этмагил,
 Ҳар баргу ҳар кўкат рангу ноз кони.

Ғазабдан огоҳлик ўтмасдир сенда,
 Адоватдан ростлик бутмасдир сенда.
 Қилмишинг ўзингга келтирар бало,
 Сўзингдан хунуклик кетмасдир сенда.

¹ конун — чолғу асбоби.

Ориф заҳмат тортиб юрмас қарсанг;
 •Бу не жилвасозу, унда қандай ранг?•
 Ҳар дарахт меваси, ҳар гул ранги бор,
 Ҳаёт нималигин агарда билсанг.

Молдорларга қара фикрлари хом,
 Кибру гурурлари ўзларига дом.
 Бундай тошбағирлар узук кўзига
 Манглай ажинадек ёздирибди ном.

Мумсик нону сувин тергайди тежаб,
 Аммо ошиёни бузилар ажаб.
 Кўзларин ёғ босиб, юмилса майли,
 Тўймайди тўплаган молига қараб.

Май косаси эмас, чашми фаттонинг,
 Май сенинг нигоҳинг, оби-ҳайвонинг.
 Майхона эшигу, девору хуми —
 Кипригинг сояси, қора мужгонинг.

Зоҳид майхонадан нстаб ҳақиқат,
 Тасбиҳдан ҳам кечди, қолди май фақат.
 Сақолу ёлу дум, саллани демас,
 Охир инсон бўлди бу эшаксифат.

423

Бул кун насими дилдорим келур,
Бўши гули кўп интизорим келур,
Вақтида олайин жилвасидан ранг,
Кўзгудек кўрсатай, баҳорим келур.

424

Бедил, бунда шоир-суҳандон кўпдир,
Биз каму бегона ношоён кўпдир.
Биздан эшитгилу, биздан ибрат ол,
Маддоҳлик гурури минг чандон кўпдир.

425

Ваҳм мажлисида йўқдир маъноси,
Кимнинг кўнглида гар илм даъвоси.
Маст девона урди кўзасин тошга,
Бошда ҳам қолмади шароб савдоси.

426

Сўз лутфини туёлмас ҳар қандай қулоқ,
Дилимдан ўтказай сезсин ёр шу чоқ,
Булбулдек нолам бир гулга аталган,
Аммо уни тинглар боғ бошдан-оёқ.

427

Бир бирга иттифоқ бўлса гар йўлдош,
Адашмай боришар мағрур тутиб бош.
Қайда иттифоқлик топадир завол,
Теп-текис йўлда ҳам пайдо бўлур тош.

428

Ҳиммат камарини боғласа фақир,
Юз айбу, нафс итин боғлагай занжир.
Ман-манлик эшигин беркитар эҳсон,
Бахил табиати бўлади дилгир.

429

Муҳаббат ўрнини босса гар шаҳват,
Ҳавасга айланса гар ишқий суҳбат,
Минг ҳайфдир хашакка интилса оташ,
Жаҳон бойлигидан не олура ҳиммат.

430

То сўз қолипига тушгунча мазмун,
Уни ўйлайвериба дилинг бўлура хун.
Дилга тугун солар юзлаб сакталик
То нола мисраъси бўлгунча мавзун.

431

Инсон ҳаёлидан йиғламайдими?!
Юксак камолидан йиғламайдими?!
Гардуи бир дам кўрса ўзин тупроқда,
Айтинг, бу ҳолидан йиғламайдими?!

432

Бунда ҳақиқатдан нишон кўрмайсан,
Ишқда ҳавас, шавқни осон кўрмайсан.
Тупроқ ойна эмас, қанча нур сочма,
Соя кўрасену инсон кўрмайсан.

433

Бедилнинг на кулфат, на ранжи бордир,
Хурсандлик таъбида гул, чанги бордир.
Эрта саҳар барбод этсалар хокин,
Ҳусни хангомасин нимранги бордир.

434

Ким ўз мақтовида очар экан лаб,
Кўзларим кўрсатар бизга сурмалаб.
Бужун оёғимиз остидаги қум
Кеча оғизларда хўп чайналган гап.

435

Мазах, вақиллашдан тоқ бўлсин юрак,
Ҳар сўзинг арзанда бўлмоғи керак.
Одоб бисотимас масхарабозлик,
Ҳар гал оғзинг очсанг кулги бўлажак.

436

Фуқародан хабар олмас бой олчок,
Кибридан кўзига кўринмас оёқ,
Ғурурдан шунчалар кўтарар бошин,
Ҳадемай бўйнидан ҳам кетар узоқ.

437

Кишилар юмганми кўнгил кўзини,
Киприклар очигу туймас ўзини.
Кўп ҳақ гап айтилди, Бедил ҳам айтди,
Лек тушунмадилар унинг сўзини.

438

Сўз айтмоққа оғзин очса гар ёр,
Масих нафасида ажойиб бўй бор.
Қалампир мунчоқдир ё мушки Хўтан,
Ё атр уфурмиш райҳону гулзор.

439

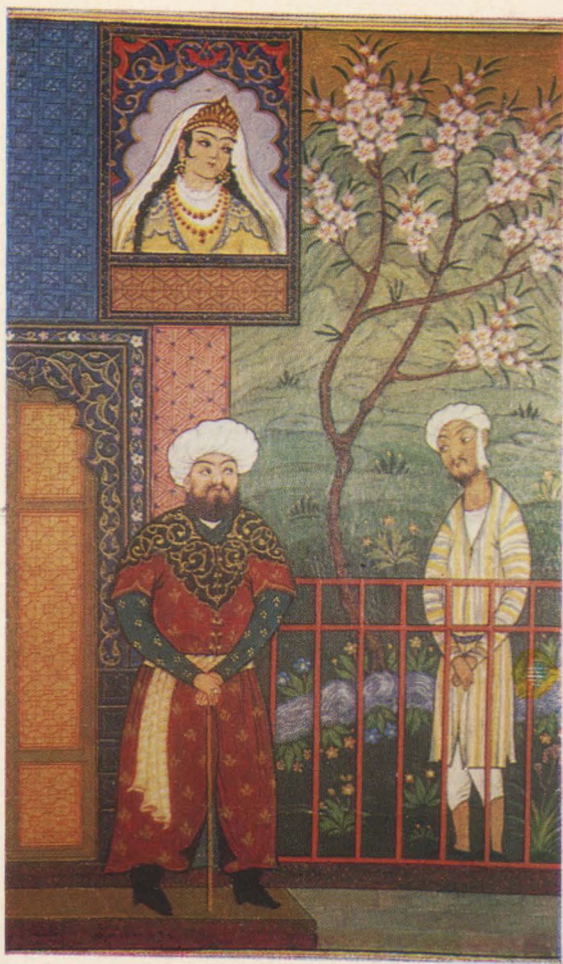
Мазорим уятли, бепарво ўтма,
Нечук ҳалож бўлдим, бенаво ўтма.
Хижолатдан терлаб ўтди бор умрим,
Мард бўлсанг ҳокимдан мосуво ўтма.

ИЗОҲЛАР

Муҳтарам китобхон, Сиз Бедил рубойларидан ўзбек тилига қилинган таржималар билан яна бир бор танишдингиз. Китобнинг охири саҳифаларини varaқлаб, бу мўъжизбаён шоир шеърларидаги теран фикр ва олий бадиийёт лаззатидан баҳраманд бўлдингиз. Шу билан бирга шоир рубойларидаги ранго-ранг мазмун ҳамда бир-бирига зид ҳиссиётлар сизни ҳайратга солган бўлиши мумкин. Гоҳо бу инсонни барча мавжудотдан юқори тутиб, унинг олий мартабаси ҳақида, чексиз ақлий қудрати ҳақида гапирса, гоҳо дунёдаги адолатсизлик, разолат ва қабоҳат ҳақида гапириб, улар олдида инсоннинг ожизлиги тўғрисида қалам суради; гоҳо ишқ ҳаяжони ва муҳаббат лаззати ҳисларини ошкор этса, гоҳида мўйсафидлик даври, таназул азобидан шикоят қилади; бир рубойда у Исо ва Мусо ҳақидаги қиссаларни афсона ҳисобласа, бошқасида ваҳдати вужуд ақидаларига суяниб, нури илоҳийни улуглайди. Хуллас, шоир ижодидаги бундай ихтилофлар, қарама-қаршиликлардан ҳайратланиш мумкин, албатта. Бунинг сабаби Бедил дунёқарашининг тадрижий тараққиётида эканлиги, рубойлар эса ярим асрдан ортиқ давр ичида шоирнинг турли вақт, турли кайфиятларини ифода этиб ёзилганлигидан далолат қилади.

Бедил аксар рубойларини лирик жанрда турли вақтларда ўзининг турли фикру ҳиссиётини ифодалаб, ижод этганлиги шак-шубҳасиз. Аммо унинг рубойлари тўпламида бошқа асарлардан олиб киритилган рубойлар ҳам анчагина топилади. Бу ҳолни шоирнинг ўзи белгилаб кетганми ёки унинг куллиётини тузишни ўз зиммасига олган бошқа адабиётчилар шундай қилганми, буниси бизга қоронғу. Фикримизча, Бедил ўлимидан сўнг унинг адабий меъросини бир куллиётга жамлаган киши ўзича шундай иш тутган.

Чунончи, шоир умрининг охирида таълиф этилган фалсафий сўфиёна маснавий «Ирфон» «Куллиёт» да биринчи келади. «Тилсими ҳайрат» маснавийси эса «Ғазалиёт ва рубойёт» бўлимидан кейин, «Қасидалар» бўлимидан олдин келиб, лирик шеърлар орасига кириб қолган. Ваҳоланки, шоирнинг яна бир маснавийси «Мухити аъзам» «Ғазалиёт»дан аввал келади.

Шундай қилиб, Бомбайда 1299 ҳижрий (1882 мелодий) йилда чоп этилган Бедил Куллиётида мантиқий бир тартиб кўринмайди.

«Хизонаи омиро» тазкирасининг муаллифи Ғулом-алихон Озоднинг ёзишига кўра, Бедил Куллиёти унинг вафотидан сўнг бир неча йил шоир мозори тепасида турган. Аммо шоирнинг ўз қўли билан ёки унинг назорати остида бошқалар тарафидан тузилган бу Куллиёт йўқолиб кетган.

Бомбайда нашр этилган ва охирги даврларгача энг тўлиқ ҳисобланиб келган Куллиёт бошқа қўлёзмалар асосида тартиб этилган. Ноширнинг сўнг сўзида кўрсатишига қараганда, қайдаким Бедил шеърлари учраган бўлса бари киритилган. Устод Садриддин Айнийнинг бу Куллиётга комил ишонч билан қарамаганлиги, ҳатто бунга киритилган баъзи шеърларнинг Бедилга мансуб эканлигига шубҳа билан қарашида ҳам жон бор.

Жумладан, С Айний Бедилга нисбатан бериладиган мазҳабий ва беҳаё битилган рубойларни рад этади ва уларни Бедил шухратидан фойдаланмоқчи бўлган баъзи мутаассиб мазҳабпарастлар ижод қилиб, Бедил Куллиётига қўшганлар деган фикрни ўртага ташлайди.

Бундан ташқари Бедилнинг «Чор унсур», «Нукот», «Руқаот» каби шеърӣй ва насрий асорларида учраган рубойларни ҳам териб олиб, унинг «Рубойёт»ига киритганлар. Бу рубойлар турли мавридда битилган бўлиб, уларнинг кўпи «Чор унсур» асарида айрим воқеа маълум фикр ё бирор ақидани тасдиқлаб келади. «Руқаот» эса Бедил мактубларидан иборат бўлгани учун ундаги рубойлар ҳам ё бирор мактубдаги конкрет воқеа билан ёки айрим шахслар билан боғлиқ масалаларга бағишланган. Демак, уларни асосий асар матнidan узиб олинган тақдирда рубойӣ маъноси тўлиқ очилмай қолиши мумкин. Биз рубойларни танлашда мана шу жиҳатларни эътиборга олдик.

Бедил рубойларида маълум даражада муайянлашиб қолган образлар системасига дуч келамиз. Бу орас

Бедил рубойларидагина эмас, балки шоирнинг бошқа шеърӣй ва насрий асарларида ҳам учрайди. Булар лафзий образлар бўлиб, шоир фалсафаси, унинг дунёқарадини ифодалашга хизмат қиладилар. Шулар сабабдан ҳам шоир шеърларида турли жилвалар билан қайта-қайта учраб туради. Шунинг учун ҳам уларни фақат лафзий образлар эмас, балки образ-терминлар, шоир фалсафий қарашларини ифодаловчи образ-истилоҳлар деб аташ мумкин. Масалан, шоир «оина» сўзи билан дунёни ва шунингдек илоҳий нур инъикосини, «хайрат» сўзи билан эса, инсоннинг дунё сирлари тагига етолмаслигини ифодалайди ва ҳоказо.

Бундай ибораларнинг баъзиси ўзбек тилида ҳам истеъмол этилганлиги назарда тутилиб, таржимада ҳам аслича сақланган. Аммо баъзи иборалар ҳар жойда ҳар хил маънода келганлиги учун улар шеърда жойига қараб: керакли маънода таржима этилган, масалан, «ибрат» сўзи баъзан рамз, символ маъносидан келса, гоҳида намуна ва бошқа маъноларда ишлатилади. Таржимада ҳам улар жойига қараб турли-туман ўзбекча иборалар билан ифода этилган.

Шояд Бедил асарларининг кейинги таржималарида ҳар бир образ-термин учун ўзбек тилида ҳам ўзига мувофиқ эквивалент сўзлар қарор топиб, мустаҳкамла-ниб қолар.

Аммо рубойларнинг биринчи таржимаси бўлган бу ишда юқоридагича йўл тутилди.

Бедилнинг кўпчиликл қазал ва рубойларида ташқи, биринчи қарашда кўриниб турган маънолар ифодалардан ташқари албатта ички, яширин бир мазмун мавжуд бўлади. Истилоҳату ташбиҳот, истиораю киноялар ёрдами ила шоир аввало назарга ташланиб турадиган муқаррар маънодан ташқари яна яширин бир фикр, фалсафий мажозга ишора қилади.

Бу ташбиҳ ва истиоралар гоҳо шундай мураккаб ва ёпиқ бўладики, ҳар китобхон, ҳар тадқиқотчи уни турлича шарҳлаши мумкин. Бундай ички мазмун Бедил асарлари билан унчалик таниш бўлмаган китобхон назаридан четда қолиши ҳам эҳтимолдан холи эмас.

Бундай асар образлари, киноя ва истиораларини бошқа тилга ҳам усталик билан айнан кўчириш мумкин. Аммо улар яна изоҳ талаб бўлиб қолаверадилар. Шу ҳолатларни назарда тутиб баъзи рубойларга изоҳ бериш лозим кўрилди ва бу иш бизнинг зиммамизга тушди.

Бу шарҳлар китобхонларга файласуф шоир рубойларини чуқурроқ идрок этишларида ёрдам бера олса, муаллиф ўз вазифасини адо этган бўлади.

7 - рубой

Ойна кўрганда ўзин бегубор,
Шодликдан минг рангда бўлур жилвакор.

Ойна — бу олам — аввал бегубор эди, яъни унда илоҳий зотдан ташқари бошқа нарса йўқ эди. Ҳамма нарса бу оинада шу бегуборликдан — ҳеч нарсадан туғилди.

Инсон мижозиди гул очди билим,
Гулласин деб саҳро бағрида баҳор.

Инсон ҳам аслида илоҳий зотдек соф эди, аммо унга илм берилди, бу илм берилиши дунёни обод этиш, умуман мавжудотни таниш учун эди.

12 - рубой

Бедил ҳама вақт изтироб бунда,
Тинчлик — ҳаёлу туш ё сароб бунда...

Бедил бу рубойда жаҳонда ҳамиша ҳаракат ва ўзгариш процесси борлигини таъкидлайди. «Бунда — яъни бу дунёда — ҳамиша ҳаракат ва изтироб бор, ҳеч нарса тинч ва сокин турмайди».

Ҳаракатсиз бўлмас ҳатто чанг пайдо,
Илдиз сувда, тупроқ бир ниқоб бунда.

Тупроқ тагида ётган илдиз бизнинг кўзимизга ҳаракатсиз кўринади, ҳолбуки, у ҳам сув томон ҳаракат қилади.

14-рубой

Бу бир денгиз, иши бизларни бўғмоқ...
Бу бир денгиздан мақсад дунёдир.

16 - рубой

Зухур оинаси жило топгандан бери фақат,
Ҳар маҳлуқ бир-бирига интилар, бўлар улфат...

«Зухур оинаси», яъни дунёда мавжудот пайдо бўла бошлагандан кейин, ҳар бир нарса бир-бири билан боғлиқ бўлиб қолди. Бу байтда Бедил дунёда нарсаларнинг бир-бирига боғлиқ бўлиши тўғрисида диалектик фикрни баён этади.

19 - р у б о и й

Ҳар нарсада онгла, асосу нисбат,
Сўнгра фаҳм эт надур маънию сурат.

Тасаввуф фалсафасида сурат нарсаларнинг зоҳирий кўриниши, маъни бўлса шу нарсаларнинг асл моҳиятидир. Бедил айтадиким, сен ҳар нарсанинг фақат ташқи кўринишига қарама, балки шу нарсани асл моҳиятини билиш учун ҳаракат қилгин.

Одам ҳўкиз эмиш, балиққа минган,
Балиқ ҳаводамиш... Қани ҳақиқат?!

Афсонада айтадиларким дунё ҳўкиз шаклида бўлиб, балиқ устида турармиш, балиқ бўлса ҳавода муаллақ эмиш... Сен бу афсоналарга қулоқ солмагин, балки дунёнинг қандай яратилганлиги тўғрисида ҳақиқатни топиш йўлида ҳаракат қил.

32 - р у б о и й

Этикнинг торлигидан оёқ қадақ, кўз намдир...

Бедил бу мисрада этик торлиги деб, дунёда яшаш, дунёнинг азоб-уқубат йўлларида юриб ўтишни кўзда тутгандир.

33 - р у б о и й

Барча истагингни берса гар тақво,
Қуруқ ток баргидан қайнарди саҳбо.

«Тақво — диний қонун-қоидаларга қуруқ мижоз билан риоя, қилишдир. «Шароби саҳбо» — соф, шаффоф шароб. Агар тақводорлик билан киши истаклари бажарилган бўлса, унда қуруқ ток яхши шароб қиладиган узум берарди.

Бўш хаёлдан ўтса киши рўзғори,
Қарга тухумидан чиқарди анқо!

«Анқо» афсонавий қуш номидирки, у гўё афсонавий Қоф тоғларида яшар экан. Агар киши nasibasi фақат бўш ташвишдан ҳосил бўлур бўлса, унда қарға тухумидан ҳам зўр бериб Анқо чиқариш мумкин эди..

35 - р у б о и й

Борлиқ ўзгариши дерлар ўлимни,
Йўқолмаслигимиз асоси карам,

«Карам» тасаввуф аҳлининг ақидаси бўйича «улканлик», «бузургворлик», «мардлик», «яхшилик» маъносида ишлатилади. Бедил айтадики, ўлим тамоман йўқолиш эмас, балки борлиқнинг бир ҳолатдан иккинчи ҳолатга ўтишидир. Шундай бўлса, биз ўлимдан кейин ҳам йўқолмас эканмиз. Бундай мангулик инсоннинг улканлигидан шаходат беради. Бу ҳақда қаранг: И. М. Мўминов, Мирза Бедилнинг фалсафий қарашлари, Тошкент, 1958, 46—47-бетлар.

38 - р у б о и й

Каъба тавофидан кишилар хурсанд,
Бу соядан огоҳ эмасдир ҳеч ким...

Бедил айтадиким, мен ҳақиқат йўлига чиқмаган бўлсам ҳам, аммо тунда юрадиган қурт каби ёрқинликни (ҳақиқатни) излайман. Одамлар ҳақиқатни топиш учун Каъбани зиёрат қилиб, гўё ҳақни топгандек хурсанд бўлиб юрадилар. Мен ҳақиқатни топиш учун ундай риёкорона Каъба зиёратига бормаيمان, аммо ожизона кучим билан ҳақиқатни излайман, бундан ҳеч кимнинг хабари йўқдир.

39 - р у б о и й

Ҳеч ким сендан каммас бу анжуманда,
Кўзинг мол-дунёда, ўлтириш мумтоз.

Эй шайх, виждон билан айтганда, нега бундай ғурур ва фахр билан ҳаммадан юқори ўтирасан. Агар дурустроқ қарасанг, бу жамиятда сендан ҳеч ким кам эмас, лекин сен бошқалардан фарқланиб туришга интиласан, ҳолбуки сенинг мошдай очилган кўзларинг дунёнинг бойлигидан бошқа ҳеч бир нарсани кўрмайди.

40-рубой

Икки жаҳон унган уругни билсак,
Киши хаёлида етишган бир дон.

Бу дунёнинг энг олий мавжудоти инсондир ва ҳамма нарса инсон учун яратилгандир. У дунё тўғрисидаги гаплар ва бу оламнинг билимлари ҳаммаси инсоннинг тасаввурида ҳосил бўлгандир.

42 - рубой .

Ашё — назаримиз олғувчи кўзгу,
Асмо зикри эртак тингламоқдир бу.

Дунёдаги нарсаларнинг кўриниши фақат уларнинг зоҳирий томонидир, яъни биз бу нарсаларни кўрар эканмиз, ҳали уларнинг асл моҳиятини билишимиз демак эмас. Ашёларнинг номи бўлса, у ҳам ҳали нарсаларнинг асл моҳиятини очиб бермайди, балки шу нарсаларни шартий равишда инсон фаҳмига яқинлаштиради. Бу нарсалар ҳаммаси ўзининг асл яратган кучидан пайдо бўлиб ундан узоқлашган. Дунёда фақат инсон ўзининг (ва бошқа нарсаларни) ҳам қандай яратилиши ва асл моҳиятини билишга қодир. Шунинг учун инсон бўлиш ўз-ўзини билиш демақдир.

47 - рубой .

Парокандаликдир дунёга асбоб,
Оромга ҳамсабоқ бўлмишдир симоб.

Дунёдаги ҳамма нарса пароканда ва ҳамиша ҳаракат ва тараддуддадир. Оромлик бу дунёда симобнинг оромлигига ўхшайди, яъни симоб ҳамиша титраб турганидек, дунё ҳам ҳамиша ҳаракатдадир. Бедил бу рубойда фақатгина инсоннинг паришонлигини эмас, балки умуман дунёнинг ҳамиша бир моддий ҳаракатда эканлигини айтади.

58 - рубой .

То чарх бисотида собиту сайёр,
Сухан марказида хомушлик даркор.

Бу дунёда юлдузу сайёралар бўлгунча шундай яратиш тартиби ҳукмронки, бутун жўшқин ҳаракат ва ўзгариш садолари ичида бўлса ҳам, лекин буларнинг ҳаммасининг маркази хомушлик — жимжитлик, яъни биздан яширин бўлган бир нуқтадир. Шу нуқта ҳамма нарсага

куч ва ҳаракат беради. Бунга мисол қилиб, Бедил иккинчи байтда айтадики, уруғ кўздан ёширин илдизни ҳаракатга солади, паргорнинг ҳаракат қилиши учун ҳам унга бир сокин нуқта керак.

62 - р у б о и й .

Зоҳид дерки, «тақво манбаи диндир»,
Шайх кўзгу тутиб дер: «Сулукдан қидир».

«Тақво» дин, шариат қонунларига риоя қилиш ва шу билан покликни сақлашдир; «сулук» сўфийдир, яъни тасаввуф аҳлининг йўл маслакларидир, улар шу йўл-маслакдан бориб маънавий ва руҳоний покликка етмоқчи бўлар эдилар. Бедил айтадиким, бу покизаликка бундай ёлғон ва риёкорлик йўллари билан эмас, балки дарвешларга ўхшаш мардонавор дунёнинг лаззатларидан воз кечиш билангина етиш мумкин.

63 - р у б о и й .

Ким қибла билмаса ҳазрат инсонни,
Уша лаънатланиб бўлур шармисор.

Бедил бунда ҳам инсоннинг улуғлигини куйлайди. Ҳар ким ҳазрати инсоннинг улуғлигини эътироф қилиб уни саждага сазовор билмаса, шарманда-ю шармисор бўлади.

Қаранг: М. М. Мўминов, Танланган асарлар, Том, I, Тошкент, 1969, 117-бет.

67 - р у б о и й .

Уабошимчаликдан хуррам бу дунё,
Эркисиз айланмоққа бўлмиш мубтало.

Бу дунёда одамлар ғафлат ва жаҳолатда яшайдилар ва бошларига келган афсоналарни тўқиб, ўзларини хурсанд қилиб юрадилар. Шу афсоналардан бири дунё охир бўлган чоғда одамларга нажот бериш учун Исо ва Маҳдийнинг пайғамбар бўлиб келишлари тўғрисидаги ривоятдирки, қуруқ даъво ҳам ҳақиқат ва мантиқдан узоқдир.

70 - р у б о и й .

Мажнун доим сочар бошига тупроқ,
Фарҳоднинг тешаси тошда мутасил.

Яъни, дунёда ишқ ҳиссиёти мангу яшайди ва то ишқ бор экан Мажнун билан Фарҳод тўғрисидаги афсоналар абадий яшайди.

72 - р у б о и й .

Ошна-бегоналар бутун бир умр
Фақат «торих» ё «саж» талаб этишар.

Бедил айтадиким, замонамизда нодонлик шунчалик кучайганким, ҳеч бир киши шеър қадрини билмайди. Ҳатто ошна-бегоналар чуқур маънидор шеърларни фаҳмламайдилар, балки кўпроқ бирон кишининг вафоти ё бирон иморат битиши тарихини кўрсатадиган ва ёким бир-иккита қофиялик сўз (яъни саж) билан битилган хатни шоирлардан ёздириб оладилар, холос.

76 - р у б о и й .

Борига қаноат қилмай на чора,
Текин ҳаво бизга анжоми нафас.

Биз дунёда ҳар бир нарсага қаноат ва шукур қилишимиз керак. Ҳатто бизнинг атрофимизни ихота қилган ва бизга текин кўринадиган нарса — ҳаво — бизнинг борлигимиз, бизнинг ҳаётимиз асосидир.

77 - р у б о и й .

Ҳақ-ноҳақ, соз-носоз, биҳишту дўзах,
Узинг ким? Билолсанг, киёмат бордир.

«Ҳақ-ноҳақ», «соз-носоз», «биҳишту-дўзах» — булар инсон тасаввуридан ташқарида бўлган тушунчаларни ифодалаш учун қабул қилинган шартий сўзлардир. Булар билан ҳақиқатни билиб олиш қийин. Инсон аввал ўзини билиб олса, ўзининг қандай яратилганлиги ва қандай бу дунёдан ўтишини билиб олса, у жуда ажойиб бўлур эди.

79 - р у б о и й .

Таҳқиқ йўли жуда нозик, серсабоқ,
Тушуниш қийиндир яқин бўлган чоқ.

Таҳқиқ — Бедилда жуда кўп учрайдиган образ — фалсафий терминдир. Бедилда бу сўз ҳақиқатни билиш, ҳақиқатни англаш йўлида интилиш маъносида ишлатилади.

Тупроқ не? Билмасанг кечириш мумкин,
Хаёл шамин туби қоронғудир, боқ!

Бу дунёни билолмасанг сени кечириш мумкин. Инсон ўзи билими билан кўп нарсаларни яратиши ва билмоғи мумкин, шунинг билан бирга дунёда бўладиган баъзи ҳодисаларни англамаслиги ҳам табиийдир. Чунки шам атрофга нур ёйса ҳам, аммо ўзининг тағи ҳамиша қоронғудир.

84-рубойи.

Йўқдан пайдо бўлмиш мактаби олам,
Ҳар нарса кўзгайди ҳайрат дамо-дам.

Бедил таълимоти бўйича дунё йўқ жойдан илоҳий куч воситаси ила вужудга келгандир. Аммо бу дунёда ҳар бир нарсани билиш қийин ва бу нарсаларнинг қандай яратилиш масаласи ҳамиша ҳайрат туғдиради.

Қалам тилида-ку котиб дил рози,
Зеро, барчасидан оғаҳдир одам.

Аммо дунёдаги нарсаларнинг қандай яратилишини фақат одам била олади. Котиб қалам учи билан ўз кўнглидаги яширин сирларини қоғозда изҳор этганидек, худо ҳам одам орқали нарсалар сирларини бошқаларга маълум қилади. Бедил бу рубойида одам билимига катта баҳо беради ва диний таълимотга қарши дунёни билишга одамнинг қодир эканлигини айтади.

89 - р у б о и й .

Поёнсиз билимку сенда мужассам,
Анқодан буюкроқ оддий пашшанг ҳам.

Бедил бу рубойида ҳам инсон улугворлиги ҳақида гапиради. Инсоннинг билими бошқа мавжудотда йўқ. Шу билим инсонга қанот бахш этиб, уни Анқодан ҳам буюкроқ қилгандир.

Жаҳон таркиботи бирликка эга,
Бу бирлик шубҳасиз, нафасингда жам.

Ҳатто бутун дунёдаги мавжудот бирлигини ҳам инсон нафасига боғлайди. Яъни, агар одам бўлмаганда дунёдаги бор мавжудот ҳам ҳеч нарсага арзимас бўлиб қоларди.

90 - р у б о и й .

Хаёл ойнасин юз минг жилваси бордир,
Улардан биттаси унга вафодорми? Йўқ?

Дунёда воқеа бўладиган ҳодисалар инсоннинг ихтиё-
рисиз вужудга келади. «Ойнада», яъни дунёда юз минг
ҳодисалар рўй беради (юз минг жилва бор), аммо шу
ойнада кўринадиган жилвалар ойнага боғлиқ эмас,
балки ойнада акс бўладиган асил зотга боғлиқдир. Бедил
пантеистик таълимотга асосланиб дунёнинг ҳамиша
ўзгаришда бўлишлигини эътироф этади, аммо бу ўзга-
ришлар, дейди, илоҳий кучнинг нарсаларда турли
равишда кўринишидан иборатдир.

91 - р у б о и й.

Хоҳ «у» дегил, хоҳ «сен», ёки «биз» деб ёз.
Ҳақ маъносин очар иборанг бисёр.

Бедил, дейди, биз кўп сўз ва иборалар билан ёзамиз,
гапирамиз, аммо булар ҳаммаси бир ҳақиқатни билиш ва
таниш учун ишлатилади. Бу ҳақиқат сенда ҳам бор, унда
ҳам бор, бизда ҳам бор. Бу ерда ҳамма нарсаларда
илоҳий кучнинг ҳақиқат сифатида ифодаланиши тўғри-
сидаги пантеистик қараш ифодалангандир.

95 - р у б о и й.

Ясанчоклик, кибру ноз оламида,
Оина тутмаслик жамоли ўзга.

Ринду мастлик оламида кибру ноз билан юриб дунёни
менсимасдан (оина тутмасдан) фахрланиш бойликка
берилган бу халойиқ олдида бир лаззат беради кишига.

97 - р у б о и й.

Кўзинг очиб боқсанг пешонасига
Ажинлари тимсол бахт нарвонидан.

Бой кишилар бу дунёда ҳашамдор уй-сарой қуриш
учун қандай азоблар кўрадилар, ўзларига маълум
эмасдир. Уларнинг пешоналаридаги ажинлар шу кул-
фатдан хабар бериб туради. Мана шу ажинлар «бахт»,
«давлат» деб ўйлаган мартабага етиш учун қўлга
киритилган нарвонга ўхшайди.

119 - р у б о и й.

Ҳушёр бўл, очкўзлар табиатида
Бордир кўз илгамас Шаддод биноси.

Шаддод — золим ва очкўз афсонавий подшоҳ исмидир.
Афсонага биноан, зулм ва ҳирс билан тўпланган унинг

бойлиги ўзига насиб этмай, путур етган эди. Бедил, шу ривоятга ишора қилиб айтадики, очкўзларнинг тўплаган бойлиги ўзларига вафо қилмайди ва бошқа одамлар насиби бўлиб кетади.

120 - рубой .

Бу дунёда қандай нақшки жилвагар
Тасаввур гулзори, беҳишти назар.

Дунёда бу нарсани инсон ўз тафаккури ва тасаввурига яраша билиб олади.

Ўзимиздан барча яхши-ёмонлик,
Кўзгуда кўрганинг ўзингдан ахтар.

Яхшилик-ёмонлик ҳам ўзимизга боғлиқдир, бизга яхши кўринадиган нарса бошқа кишига ёмон кўриниши мумкин. Агар сурат ёмон бўлса, ойнадаги акс ҳам ёмон кўринадиган, бизнинг фикримиз ва тафаккуримиз ҳам етуклик даражасида бўлмаса, ҳамма нарсани тасаввуримизда яхши ўзлаштира олмаймиз. Бу рубойда Бедил фалсафада машҳур бўлган инсон билимининг нисбий эканлигини баён қилгандир.

132 - рубой .

Фитрат афсунгари кўп гайрат этди,
Хомлар ишончига нима наф етди?

Жодугар ва афсунгарлар ўз ёлғон афсоналари билан хом кишиларни алдаб келадилар ва шу пуч афсоналар билан динга имон туғдирадилар.

Юз шукри Исо, Маҳдий қиссаси
Имоннинг сустигин кўтариб кетди.

Сенда аслида диний имон кучли эмас эди, аммо афсунгарлар Исо, Маҳдий ва охир замон тўғрисида афсоналарга ўхшаш тўқима гаплар билан сенда динга нисбатан ишонч ва имон туғдирадилар.

138 - рубой .

Таврот эмаски, унинг ҳаммаси,
Тушса осмондан, бир йўла яқбор.

«Таврот» яҳудийларнинг муқаддас диний китобидир. Диний ривоятга биноан «Таврот» Мусо пайғамбарга худо томонидан тайёр китоб шаклида юборилган эмиш.

Бу рубоий мазмуни ҳақида тўлароқ маълумот учун қаранг: И. М. Мўминов. Мирза Бедилнинг фалсафий қарашлари, Тошкент, 1958, 33—34-бетлар.

154 - рубоий .

Баҳри мутлақ иссиқ мавж урди шундан,
Бўлдиқ ўзимиздек аълога муҳтож.

«Мутлақ баҳр» деб Бедил илоҳий кучга асосланган мутлақ борлиқни айтади. Одамзод ана шу мутлақ борлиқдан куч ва ирода билан вужудга келди. Дунёда вужудга келгач, инсон ўз-ўзини танишга мажбурдир, чунки дунёдаги мавжудот ичида энг ақлли ва онгли махлуқ инсондир ва шу сабабли у борлиқ ва ашёларнинг пайдо бўлиш сабаблари тўғрисида фикр юритишга мажбурдир.

157 - рубоий .

Фикримда абадлик, лек нафасим дер:
«Умр карвонидан жарас қолажак».

Инсон фикрида мангу яшаш истаги ҳамиша парвоздадир; аммо нафасимизнинг абадий қолмаслиги маълумдир. Ҳар бир нафасимиз билан ҳаётимиз қисқариб боради, бу эса доимо умр абадий эмаслигини таъкидлаб туради. Инсон умридан фақат ҳаёт осори қолажак. Бу осор карвон ўтиб кетаётган вақтда узоқдан эшитилиб турадиган жарас — қўнғироқ садосига ўхшайди.

161 - рубоий .

Бу жаҳон иқболи ҳашам истайди...

«Бу дунёда бахтли бўламан десанг, ҳашамга эга бўл, бойлик жам қилсанг бахт топасан». Яъни, шоир ўз замонида илмли кишилар хор, бой ва мансабга эга бўлган кимсалар бахтли эканидан нолийди.

Ҳукиз ва эшакдан олингиз сабоқ,
Ҳатто у шох ҳам, дум ҳам истайди.

Бу ярамас кишилар қаторига кириш учун ҳўкиздеқ шохли ва эшакдеқ думли бўлиш керак, «фақат» ўшанда сен бу «бахтли» кишилар ўртасида мартабага эга бўласан, дейди шоир.

185 - рубоий .

Қанчалар симоку самак бўлади,
Е ул ёқда мулки малак бўлади.

Симак — осмонда Асад буржининг охиридаги икки юлдуз номи, Самак — балиқ, афсонага кўра, ерни кўтариб турувчи балиқ.

Симоку самак — мажозан оламнинг энг баланд ва энг паст нуқталари.

202 - р у б о и й .

Янги чақалоққа ҳам сут ичиришар.
Тириклик ҳавосида бор экан заҳар.

Заҳарланганларни қатиқ ё сут билан даволашга киноя қилиб шоир айтадики, агар бу дунёнинг ҳавоси заҳарли бўлмаса, чақалоқ туғилган кунданоқ унга сут ичирмасдилар.

203 - р у б о и й .

Гўзаллар дунёда кулф урган баҳор,
Хоҳ хитойлик бўлсин, чигил ё тотор.

Чигил — Туркистондаги бир шаҳар номидирки, гўзал қизлари билан машҳурдир. Тожик-форс шеърида чигил нозанинлари гўзаллар образи сифатида кўп ишлатилади.

205 - р у б о и й .

Зинҳор жим бўл сиқим тупроқ кўкка учса,
Чанг бўлса ҳам чиқа олур жуда баланд.

Бедил бу рубоийда инсоннинг улуғ мартабаси ва инсон сўзининг ундан ҳам улуғроқ даражасини мадҳ этади. Бир мушт тупроқдан чиққан гард баландликка чиққани каби биз, ожиз инсонлардан чиқадиган сўзнинг мартабаси санъат ва маънавий жиҳатидан кўкларга чиқса ажаб эмас.

239 - р у б о и й .

Қарисам-да ажралолмам лаъли лаблардан,
Тишсизлигим оқ сут бирла шакар истайди.

Тишсиз гўдакларга оқ сут билан шакар керак бўлганидек, мен ҳам қариганда тишсизман, шунинг учун мен жононларнинг сутдек оқ тишлари ва шакардек ширин лабларини истайман.

309 - р у б о и й .

Аммо сирли дўстлик вафо мазмуни,
Ҳижрон дамлари деб йиғлашади зор.

Бир-бирларини топишган ёрлар, кўз ёшларини тийсалар-да, аммо дўстликни сақлаган вафо ҳислари ҳижрон-

да ўтилган дамларни ёдга келтириб йиғлайдилар. Яъни, шоир айтадиким севишганлар висолда бўлган пайтларида ҳам фироқ дардларини ёдлаб йиғлайдилар.

316 - р у б о и й .

Шахмат тахтасидек ҳар тараф боқсанг,
Юз хона бор, бари бедару девор.

Замон аҳлида ҳаё ва ору номус қолмаган, ҳатто уйларида қиладиган ишлари ҳам кўча-кўйга маълумдир, уларнинг уйларида ҳам шарму ҳаё йўқ.

321 - р у б о и й .

Ҳиммат ҳам пастликка қараб созланган,
Барчанинг девори соясиз бул кун.

Бедил айтадики, бу замонда ҳеч кимда ҳиммат қолмади, бирон киши бошқа кишига яхшилик қилмайди. Одамларнинг ҳатто деворлари ҳам бошқаларнинг бошига соя солиб, одамга наф тегизмайди.

322 - р у б о и й .

Оташ ибратгоҳи кул эмасми, кул,
Қаноат сингач, ерга кўмилур парвоз.

Бедил шеърларида «ибрат» тимсол, символ маъносида ишлатилади. Яъни, кул оташнинг символидир, чунки кулни кўриб шу ерда ўт ёнганлигини биз тасаввур қила оламиз. Яъни, бизнинг сочимиз оқарса ҳам, аммо шу оқ сочи кўриб бизнинг бир вақт чиройли ёшлигимизни тасаввур қилиш мумкин.

330 - р у б о и й .

Киши то тамиздан ажралмаса гар,
Тилло, кумуш кайфи унга беасар.

Фақат тамизсиз ва идроксиз кишилар тилла-кумуш ва дунё бойлигидан лаззат оладилар. Одамнинг безаги бўлган хино ҳам фақат кишининг ҳиссиз жойларига — унинг тирноқ ва сочларига юқади.

343 - р у б о и й .

Искандар истади оби ҳаёт, лек,
Топгани оина ва чашма оби.

Бу рубойда шарқда машҳур бўлган Искандар Зулқарнайн тўғрисидаги афсонадан бир воқеа зикр этилган. Искандар кўп эл-мулкларни эгаллагандан кейин «Оби ҳаёт» чашмасини топмоқчи бўлди. Унга айтган эдиларки, ҳар ким шу «Оби ҳаёт» чашмасидан сув ичса, дунёда абадий яшайди. Аммо у кўп жойларни кезиб бу чашмани топмади ва охири кўп умр кўрмай дунёдан кўз юмди. Шунга ўхшаган дунёда хомхаёллар билан умрни охирига етказадиган ақлсиз кишилар кўп, дейди Бедил.

350 - рубой .

Бино қуриш фикри гул очар экан,
Меъмор қалбин босар аввалги зил тош.

Дунёда катта ишларни қилиш учун инсонга катта сабру бардош керак. Меъмор ҳам бирон муҳташам бинони қуриш фикрида бўлса, аввало ўз кўнглида катта сабр тошини маҳкам пойдевор қилиб қўяди.

351 - рубой .

То бошдан кулоҳин учирмаса ел,
Шамдек оташ ичра ул бошдан-оёқ.

Шам бошидаги кулоҳи — алангасини йўқотмаслиги учун ҳамиша ёниб туриши керак. Шунга ўхшаш бойлар, шоҳлар ва бошқа давлатдорлар ўз бойликлари ва ҳашамларини сақлаб туриш учун ҳамиша даҳмаза ва васваса ўти ичида ёниб турадилар.

Расулхон Ходизода,
филология фанлари доктори.

РАСМЛАР ИЗОҲИ

Муқовадаги, китоб орасидаги расмлар ва фронтсписдаги Бедил портрети рассом М. М. Воронский томонидан шу китоб учун махсус ижро этилди.

Китоб ичидаги расмлар 150, 182, 190, 202, 314 ва 344 рақамли рубойларга ишланган.

МУНДАРИЖА

Мирзо Бедил. Шомухамедов Ш. М.	3
Рубойлар	7
Изоҳлар	96
Расмлар изоҳи	111

На узбекском языке

МИРЗА АВДУЛКАДЫР ВЕДИЛЬ

Р у б а и

Издательство ЦК Компартии Узбекистана
Ташкент — 1986.

Нашриёт редактори *З. Турсунбоева*
Техн. редактор *Г. Ломиворотова*
Корректор *У. Мадаминова*

ИБ № 19

Теришга берилди 02.07.85. Босишга рухсат этилди 24.02.86.
Формати 70×90' / 32. Қоғоз № 1. Гарнитура школьная.
Офсет босма. Шартли босма листи 4,1 + 7 вкл. Нашриёт ҳисоб листи 4,0
Тиражи 45000. Заказ № 1532. Ваҳоси 65 т.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг
Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмаҳонаси.
Тошкент, Ленин кўчаси, 41.